

ГОДИНА II.

— 1872 Май 15 —

КНИЖКА 16.

11 МАЙ

— 0 —

Празника на Свѣтитѣ Кирила и Методія и тая година са празнували по нашето отечество съ обыкновеннѣ тържества. На сѣкадѣ сѣ са правили службы и сѣ са говорили слова; на сѣкадѣ са правили веселбы въ честь на нашѣ просвѣтителы и голѣмы благодѣтели. Така ни казувать поне различни пѣтници и допискы.

Сичкытѣ като говорятъ въ тоя тържественѣ день върху живота на Свѣтитѣ, сичкытѣ като си позволявать да изваждатъ потрѣбнытѣ поученія отъ дѣлата на народнытѣ учители, нека е позволено и намѣ да кажемѣ нѣколко думы по случая на народный праздникъ.

Ный не ще говоримѣ за живота и за дѣлата на приприснопамятнытѣ народны Свѣтцы, нито пѣкъ ще са простираме за тѣхнытѣ благочестивы и многополезны подвигы. За това са е говорило много пѣти и читателя вече знае, каквы сѣ были и що сѣ сторили за насѣ Свѣтитѣ. Ный ще кажемѣ нѣщо за това — какѣ трѣба да почитаме Свѣтитѣ, за да бѣде нашата почеть по угодна прѣдѣ самытѣ тѣхъ и прѣдѣ Бога.

Заслугитъ на Святитъ Кирила и Методія сж безбройны и твърдъ голъма за нашъ народъ. Като не можемъ да ги помянемъ една по една, ний ги съединяваме въ слѣдующитъ двѣ добрини, сторены на народа ни и на другитъ едноплеменны намъ народы: 1) Святитъ ни прѣподади Христовата вѣра, безъ която нѣма спасеніе горъ на небето; 2) Тый ни прѣдали книжевность, безъ която нѣма народность, нио благоденствіе долу на земята; защото безъ книжевность на свой языкъ народността нѣма о-сновы, а народното благоденствіе нѣма най пужный отъ элементътъ си — ученіето.

Нъ колкото сж по голъмы заслугитъ на Святитъ, толкова по голъма трѣба да бжде и нашата благодарность къмъ тѣхъ. Ний трѣба да имаме Святитъ постоянно въ ума си и тѣхный примѣръ никога да не бзлази изъ памяття ни. Като ги почитаме въ душата си, ний трѣба да са подканяме отъ тѣхнитъ добродѣтели къмъ добро и къмъ дѣла отъ народна полза. На-късо: примѣра на Святитъ трѣба да бжде за насъ не просто сказаніе за прѣминали работы, а постоянно правило за родолюбіе, братолюбіе и добросторство.

Благодарността къмъ Святитъ на нашъ народъ е първа наша длъжность; нъ не трѣба да мислимъ, че сме изпълнили тая голъма длъжность, като сме направили тържественна служба въ честь на свититъ, като сме ги похвалили съ слова и пѣсни и като сме са събрали на веселіе въ тѣхно име. Това е най малкото, което са иска отъ насъ за почитеніе на святитъ. Главното е — да ги почитемъ съ добры дѣла, съ народополезны работы, да ги почитемъ съ подражаніе на тѣхнитъ добродѣтели. Едно малко добро, сторено въ тѣхна честь и въ тѣхно въспоминаніе, прославя ги повече отъ сичкитъ похвалны слова и пѣсни. Ако са запираме на думитъ и никога не отиваме по далечъ, тогава нашата служба на святитъ остава чисто фарисейство, чиста външность безъ вътрѣшно съдържаніе, безъ смисълъ и безъ цѣна. Като празникъ на народны благодѣтели, този день трѣба да бжде за насъ день на добросторство, день на народополезны дѣла. Въ този день трѣба да мислимъ само за народны работы и да струваме само тѣзи работы. Това трѣба да бжде на-

има грижа и прѣзъ сичѣтъ дни на годината, нѣ въ този народенъ день най много. Ни една отъ народнѣтъ ни нуды не трѣба да са забрави въ този день, ни една не трѣба да остане безъ удовлетвореніе. Малко и голѣмо трѣба да принесе на народный олтарь онова, което му е далъ Богъ и което е въ силѣтъ му да направи за народа си. Който има повече, повече да направи; който има малко, малко да стори. Народный олтарь пріема съ сѣща. та благодарность и голѣмытъ дѣла и хылядытъ на богатый, и бѣдный приносъ на сиромаха.

Много пары са стопаватъ по нашето отечество въ деня на народнѣтъ просвѣтителѣ; нѣ колко отъ тѣзи пары залавятъ мѣсто? Колко училищны и читалищны кассы сѣ са подкрѣпили въ тоя тържественъ день? Колко са е пожертвало за изданіето на полезны книгы и вѣстници? Колко жертвы направихме въ този день за подкрѣпленіе на языла си и народността си въ отечеството на Кирила и Методія? Македонската Дружина отдавна выка за помощъ, нѣ нѣма кой да ѣхъ чуе. Това ли е нашата голѣма добродѣтелъ кѣмъ Кирила и Методія? Жално! И ный са хвалимъ, че сме добры ученицы на нашитѣ учители и че знаеме да бѣдемъ благодарны!

Не тый, братіе, не тый! Нашитѣ днешны празненства въ честь на нашитѣ просвѣтителѣ не сѣ празненства благодарственны: тый сѣ простъ случай да благодаримъ себе си, като си поддемъ, поіемъ и са повеселимъ. Ако бѣше иначе, ный щѣхме да чуйме, че много общины по нашето отечество сѣ са съгласили и сѣ направили нѣщо добро за себе си и за народа си, щѣхме да чуйме, че на много мѣста сѣ са потѣпкали несъгласіята и са е въдворила любовта въ името на възлюбившитѣ насъ учители и просвѣтителѣ Кирила и Методія. Като не чуваме таквызи нѣща, то ще каже, че ги нѣма. — На повечето мѣста, подыръ сухото тържество сичко си остава по прѣдишному: несъгласіята, неустройствата въ общитѣ работы и недостатѣцѣтъ на училищата са показватъ не помалкы, не по заплнени. На други мѣста народный праздникъ става причина на по голѣмы омразы, защото въ цѣлото си празнуваніе нѣкои нампратъ добъръ случай да си отмѣстятъ на други и да имъ поговорятъ.

Ний помислимъ, че за да бѣде нашето празнуваніе угодно на Святитѣ, то трѣба да става по такъвъ начинъ, който е съгласенъ съ Евангеліето, съ разума и съ добродѣтелатѣ на святитѣ. Като разгледаме какъ сѣ живѣли и що сѣ стрували святитѣ стѣ една страна, и каквы сѣ народнитѣ нужды отъ друга, ний лесно ще можемъ да разберемъ, какъ трѣба да празнуваме и какъ можемъ да покажемъ по-добрь нашата благодарность къмъ Просвѣтителитѣ си.

Какво сѣ правил Святитѣ? Просвѣщавали сѣ ни въ вѣрата и въ ученіето. Нека правимъ и ний сѣщото. Като знаеме, че училищата сѣ нашитѣ учители днесъ, нека залагаме за тѣхъ съ силитѣ си и нека не прѣставаме да са мжчемъ за тѣхното въздиганіе и устроеніе както въ учебно, тѣй и въ управително отношеніе. Който може да помогне въ тая добра работа съ добръ, полезенъ и разуменъ съвѣтъ, нека казува и нека не прѣстава да съвѣтства; който не може да съвѣтства, нѣ може да помогне матеріално, нека не си затваря кесіята за дѣлата по училищата. Той трѣба да знае, че съ жертвитѣ си не само спомага да приготи по-добро бѣдѣще на своитѣ си — на синовитѣ и внуцитѣ си —, нѣ че съ това той прави жертвы най-пріятны богу и на неговитѣ угодиници Кирила и Методія.

Въ стараніята си за училищата не трѣба да бѣдемъ нетърпеливы и да искаме да видимъ стараніята и жертвитѣ си плодотворящи въ ежщата минута и по единъ осязателенъ начинъ; защото таквизи исканіе е нецѣпо. Ученіето е семе, което дава късны и много пѣти невидими за настоящето поколѣніе плодове. Неговитѣ плодове ставатъ явны тогава, когато са минатъ много години и когато тѣзи плодове са натрупатъ много. Ако гледаме успѣхитѣ на нашитѣ училища отдѣлно за сѣка година, ний едва ли ще можемъ да заблѣжимъ тѣхнитѣ ползы; нѣ ако ги разглеждаме за по дълги періоди, на примѣръ за цѣли десѣтъ, двѣсѣтъ и повече години, тогава успѣхитѣ сѣ не само явны, нѣ и осязателны. Сравнете днешный нашъ животъ въ народно, общественно и учебно отношеніе съ живота ни прѣди 20 години и виждте каква голѣма разлика имаме днесъ отъ прѣди 20 години. Нѣ тая разлика е плодъ на цѣлы години, а не на една година

Следъ други 20 години ще са яви плода на сегашнитѣ ни старанія за училищата, стига само да работимъ за тѣхъ и за тѣхното възвышеніе. Каквото нашитѣ просвѣтители проповѣдали на нашитѣ праотцы безъ да гледатъ на настоящитѣ прѣпятствія, каквото тѣй сѣ работили съ увѣреніе въ бъдѣщата плодотворность на своето ученіе, тѣй сѣщо трѣба да правимъ и ный. Да си изпълняме длѣжността; врѣмето ще покаже плода на добритѣ семена.

Въ число то на просвѣтителнитѣ средства като влазятъ добритѣ книги, вѣстници и читалища, ный не трѣба да забравяме и тѣхъ. И тѣхното процвѣтѣваніе трѣба да влазя въ постояннитѣ наши грижи.

По пататѣкъ, какво ни показватъ святинтѣ съ живота си? Любовь къмъ ближнитѣ прѣгорѣща. Нека вървимъ и ный по този пѣтъ. Побутнати отъ тая любовь святинтѣ, оставили домъ, отечество, спокойствіе и други свѣгловны добрини, отрѣкли са отъ себе си и са посветили на доброто на другитѣ. Ако не можемъ да направимъ въ това отпосеніе до толкози, колкото са направили нашитѣ приснопамятны благодѣтели, нека направимъ поне таквази частъ отъ него, каквато ни позволяватъ силитѣ и средствата. Не можемъ ли да имаме колко годѣ любовь къмъ нашитѣ единопородцы и да са мѣчемъ за доброто имъ споредъ силитѣ си? Не можемъ ли отъ любовь къмъ тѣхъ да са показваме сѣкога готови и съгласни да подържимъ онова, копто е добро и полезно за сѣсѣдытѣ ни, за града ни, за околността или за народа ни? Ако искаме да бждемъ христіане и добры хора; ако наистина почитаме Святинтѣ си просвѣтители и искаме да сме достойны тѣхны ученицы, това не е мѣчно да го струваме и да го имаме като едно отъ главнитѣ правила на нашия животъ. То ни са налага и отъ самото ни положеніе днесъ и отъ нуждитѣ ни.

Ако много отъ народнитѣ ни работи не отиватъ днесъ до толкози добръ, това дохожда отъ несъгласіето и отъ нелюбовта ни единъ къмъ други. Като нѣмаме любовь, ный не мислимъ за общото добро толкози, колкото тледаме за себе си. Като не са обичаме, ный никогa не сѣдиняваме доброто си съ доброто на сѣнародницитѣ си, нѣ сѣкога пративополагаме своята полза на народната и повечето пѣтъ повреждаме общитѣ работи, безъ да мо-

жемъ да ползуваме и себе си. Като нѣмаме любовь, ний съглеждаме единъ въ другъго само недостатъцитъ и слабоститѣ, и никога не са показваме склонни да простимъ тѣзи слабости, като имъ противопоставимъ и малкитѣ добродѣтели на противниците си. Като нѣмаме любовь, ний никога не ще имаме и споразумѣніе, а безъ споразумѣніе ни една народна работа не може да иде напредъ. Любовьта и съгласіето съкога сѣхъ потребни за едно общество, за единъ народъ; нъ за днешното положеніе на народа ни туй сѣхъ отъ найголяма необходимостъ. Като бѣхме безначални, до сега на нитѣ несъгласія можахъ да пиатъ какво-годѣ извиненіе. Нъ сега туй не могатъ ни оправда по никой начинъ. Сега не сме вече безъ глава и несъбрани въ едно: Сега сме събрани въ едно черковно общество, което си има и своята глава и своятъ центръ. Днесъ не сме въ врѣмето на безначалието; днесъ стѣпваме въ новъ періодъ на своя народенъ животъ, въ періодъ на устроеніе и съсредоточеніе. За да можемъ прочее да достигнемъ до устроеніето на черковнодуховнитѣ си работи, ний имаме твърдъ голъма нужда отъ съгласіе и споразумѣніе, имаме голъма нужда отъ причината на съгласіето — отъ любовьта.

Безъ любовь и съгласіе ний не само не ще можемъ да са наредимъ като народъ, нъ ще станемъ причина да ни осѣждатъ въ голъмо недостоинство. Царското Правителство ще си дигне благоволеніето отъ насъ и никога не ще рачи да ни подкрѣпя въ такъви борби, какъто бѣше борбата ни съ гръцката Патріаршія. Повече: то не ще рачи да ни устѣпни други по-голямы общински и народни правдини, защото ще ни види, че не сме достойни да са възползуваме отъ тѣхъ. Напротивъ, съ съгласіето не само ще можемъ да наредимъ черковнитѣ, народнитѣ и училищнитѣ си работи както треба, нъ и ще придадемъ потребната сила на тѣзи наредби и ще можемъ да извадимъ отъ тѣхъ сичкитѣ очаквани ползи. Съ него ний ще имаме утѣшеніето да гледаме, че дѣлата ни са улучаватъ отъ година на година и че положеніето ни става отъ добро по-добро, когато безъ него ний ще бѣдемъ злочести да гледѣме, че страданията ни не са смаляватъ и при однородна намъ черкова. . . . Миръ и любовь проповѣдаха Кирилъ и Методій на нѣнѣ бащи и чрезъ и тѣхъ и на насъ: миръ и

любовь трѣба да имаме и ный и тѣхъ трѣба да търсимъ повече отъ спчко. Свкы трѣба да стане не само проповѣдникъ на тѣзи добродѣтели, нъ и добъръ тѣхенъ хранитель.

Безъ любовь и съгласіе ный губимъ спчко, безъ да спечедимъ що-годъ. Заедно съ благоволеніето на нашето правителство ный изгубваме и съчувствіето на опѣзи народы, които сж гледали и гледать на нашата бѣрба съ Фенеръ като на право дѣло и които сж желали нашето тържество, като сж намирали, че ный сме *народъ пълнитъ съ силы и енергій*, народъ койта обѣщава много. Ако не оправдайме тѣзи надежды, нашето положеніе въ държавата и въ тѣлото на европейскитѣ народы не само не ще стане по-видно и по-добро, нъ ще са измѣни на по-лошо. Нануснжаты отъ правителството, лишены отъ съчувствіето и правственната поддръжка на народытъ, както и отъ собственны достоинства и вътрешна сила, на какво ще можемъ да ся опремъ, за да заловимъ добро мѣсто между народытъ и да си приготвимъ добъръ животъ? На прѣминалото ли? нъ то не е таквози блѣскаво, за да ни почитатъ нѣкой зарадъ него, каквото милионы хора почитать гърцытъ. Ный ща са прѣпоржчимъ само съ настоящето и бѣднщето си, ще са прѣпоржчимъ само съ благоразуміето си и съ умѣніето си да са наредимъ и устроимъ тѣй, щото като излѣзе отъ това за насъ добро, да прлѣзе за правителството ни спокойствіе, а за покровителитѣ ни честь и слава. Ако са слушаме; ако са почитаме, ако даваме прѣдпочтеніе на по-достоинытъ и по-опытнытъ; ако забравяме личнытъ плитки честолюбія и мщенія зарадъ общото добро; ако оставаме на страна чорбаджиѣка и въ общытъ работы поченемъ да слушаме само опѣзи внушенія, които клонять къмъ общото добро и къмъ общата ползѣ; тогава ный непрѣменно ще са покажемъ достойны и за милоститѣ на правителството и за съчувствіето на народытъ.

Ако сме съгласны и зинимъ да работимъ, ный ще си приготвимъ добро бѣднще и по лекъ поминѣкъ. Съ съединены силы ный ще можемъ да поченемъ и свършемъ голѣмы работы; напротивъ, раздѣлены и пакъсаны ный никога не ще можемъ да направимъ колко-годъ значителна работа, която да ни докара честь и да запази матеріалны-

тъ ни интересы. Додѣто ний продължаваме да са хулимъ, да са караме и да са дѣлимъ, другытъ ще ни стѣпятъ на вратоветъ и ще ни отнематъ отъ устата и онзи оскуденъ хлѣбъ, който ядемъ днесъ.

Ето работытъ, съ които трѣба да правимъ въспоминаніето на нашитъ просвѣтители; ето духа въ който трѣба да почитаме нашитъ благодѣтели, ако искаме да имъ бждемъ угодны и ний и службата ни. Почитаніето на благодѣтели трѣба да става съ благодаренія, а не съ многояденія, пїянія и свирны. Ако не можемъ безъ послѣднытъ, тый трѣба да ставатъ подыръ първытъ, а не да почеваме и свършуваме съ тѣхъ. Той само почита истинскы святынтъ, който върви по тѣхнытъ пѣтеки. Не ще ли идемъ по стѣпкытъ на нашитъ великы учители, за да оставимъ и ний добро име и да заслужимъ колко годъ благодарността на бѣдѣщытъ поколѣнія?

Т Р У Д Ъ.

Пистеніето му и подраздѣленіето му. (I)

— 0 —

Много ся е писало и още ся пиши и ще ся пиши по народнитъ ни вѣстници и періодическы списанія за Просвѣщеніето и за добрытъ слѣдствія, които то причинява въ каквъ и да е и койъ и да е странъ. — Нѣма съмнѣніе че и нашыйтъ народъ има голѣмъ нуждъ отъ Просвѣщеніето и че всѣкый родолюбивъ Българинъ има святъ дължность да помага на распространеніето му — кой уместен-

*) Този членъ ни испраща единъ отъ младытъ и благонадѣжни наши съотечественици въ Англіѣ. Ний съ удовольствіе го помѣстимъ въ стѣпнотъ на *Читалището* и въ този случай не можемъ да не похвалимъ ревностъ на такыа млади, които гдѣто и да отидатъ, не забравятъ да ся трудятъ, колкото имъ врѣмето допрошава, и за напредъка на своя народъ. Р.

но, кой въщественно. — Всѣкий сега приима че прѣдложението : « Просвѣщеніето ще ни спаси », — е истинно ; всѣкий — който може — трѣбва да доказва на сънародниците си важността и прѣимущества на таѣ истини. Никой не може да откаже, че Просвѣщеніето са не распространява и по нашето отечество ; отъ години на години повече училища и читалища ся отваряѣтъ, женскы дружества ся установляватъ, по-старичкыѣ ни училища ся по-добре нареждатъ. Жалното е обаче, че въ книжественост почти никакъ не напредвама и че въ единъ години едва ли 5—10 книжки (и то каквы?) излизать на свѣтъ и едно съвсѣмъ незначително число отъ тѣхъ ся харчи помежду наредѣтъ. Безсмыслино главната причина на това жалостно проявленіе е сиремацията на масата на народѣтъ ; щомъ ся въспротиви народѣтъ на таѣ сиромашіи, която отъ день на день повече го упропастява, разбира ся всичкыѣ прѣпятствія за распространеніето на просвѣщеніето ще ся махнатъ естествено, и тогава народѣтъ ще да може по-лесно и съ по-големы крачки да тича къмъ напредѣкътъ. Отъ това слѣдва че въпросѣтъ : « Какъ може Българскыѣтъ народъ да ся отърве отъ таѣ сиромашіи и слѣдователно да ся обогати ? » е въпросъ отъ най-големъ важность като земемъ подъ разсмотрѣніе сегашното положеніе на народѣтъ ; за туй ный мыслимъ че добръ и много добръ бы сторили нашитѣ учени ако го поразгѣдахъ съ по-серіозно вниманіе.

На горныйтъ въпросъ отговаря *Политическата Економія* ; за сега ный ще отговоримъ само за Трудъ, пистеніето му и подраздѣленіето му. — Въ произвожданието на богатство три условія са неминуемо потребны : *Трудъ*, *Вѣщество* (върху което ся полага тоя трудъ) и *Капиталъ*. Щомъ ся съединятъ тия три нѣща, безполезныѣ нѣща ставатъ полезны, а полезността (*utilité*) на другы са увеличава. Има доста економисти които мыслятъ, че първото отъ тия три условія трѣбва да държи първо мѣсто въ произвожданието на богатство, сир. че то е най-потребното ; нъ на това не могатъ ся склонити повечето економисти защото, казватъ тѣ, ако нѣма вѣщество върху което да ся положи тоя трудъ — нищо не може ся произведе. —

Г. Гепку Д. Янколовъ — единъ отъ малкото ни спсатели върху тия прѣдмети — ето какъ определя трудѣтъ :

« Обикновенно нариме наричаме *трудъ* добрътъ воликъ или нуждѣтъ, които употребяваши да извършимъ или да вършимъ нѣкое дѣло или занятие. » *) Това опредѣленіе — спорѣдъ нашето мнѣніе — не е толкова право; защото « добрата воля или нуждата » само не сж достатъчны да извършѣтъ какво и да е дѣло. — Единъ чловѣкъ може да има добрътъ воликъ и нуждѣтъ да си направи единъ столъ; догдѣто обаче той не употреби *мъщицѣ* си, никакъвъ столъ не може да си произведе, колка и да е добрътъ му воликъ или нуждѣтъ му. Слѣдователно, *Трудъ* е онова усиліе което чловѣкъ прави за да угоди на нѣкое естествено *желаніе* или да удовлетвори нѣкоя *нужда*. Истинността на това опредѣленіе ще види всѣкий единъ който хвърли единъ само погледъ върху обществото, въ което той живѣе. Защо работи землѣделецътъ? Защо полага той трудѣтъ си, сир. защо полага той тѣлесныѣ си силы върху земѣтъ? не ли за да прѣхрани домочадието си? Не ли за да удовлетвори естественныѣ си нужды и желанія? И не само землѣделецътъ, нъ и търговецътъ, и скотоводецътъ, и художникътъ, и всѣкыѣ други хора принадлежащи на разныѣ занятія и сѣловія — всѣкыѣ ся *трудѣтъ* въ таѣкъ цѣль. — При това като казвамы че чловѣкъ съ трудѣтъ си направи нѣщо, не трѣба да разбирамы че чловѣкъ сътворява, че той прави отъ *нищо* *нѣщо*. — Не, защото ако силыѣ му бѣхъ такыва, Вселенната не щѣше да има нужды отъ Създателътъ, който има онѣзи силы; чловѣкъ съ трудѣтъ си само промѣнява положеніето и формиѣ на веществата (матеріалитѣ) върху които той полага тоя трудъ — само прѣправя — а законитѣ и способности на естеството върниѣтъ другото. Добръ е казалъ Lord Bacon: « Чловѣкъ въ дѣлата си не може да направи нищо друго освѣнъ да мѣсти пѣщата камъ едно друго и отъ едно друго. — Природата извършва останалото. » Съ други думы трудѣтъ прави полезны пѣща оныя, които не бѣхъ никакъ такыва и увеличава полезността на други пѣща, които изнапрѣдъ бѣхъ много малко полезны. Нѣка си прѣдположимъ че единъ работникъ наконѣе прѣстъ отъ земѣтъ безъ да даде никакъу

*) Виждѣ Читалище: год. II, брой II, стр. 179.

нищо единъ парж. — Тая ископана прѣстъ нѣма полезность по много отъ нашитѣ села, защото има много мѣста безъ притежатели, отъ гдѣто може ся зече колкото ся ще прѣстъ безплатно. Щомъ обаче работникътъ употребѣи трудътъ, силѣтъ и искуството си и въ нѣколко дни той направи отъ тайж прѣстъ — тувли или керамици, той дава полезность на тайж прѣстъ, слѣдователно дава ѣ стойность — което ще се рече че прѣстыга става богатство. Или пакъ да кажемъ — за вторыйтъ случай — че единъ челоувѣкъ купува единъ конь мършавъ и още не за въ работж. Съ добро глѣданіе и храненіе тоя конь става много хубавъ и ако ще господарьтъ му може да го продаде сега за много повече отъ колкото го бѣше той купилъ. — Въ тоя примѣръ коньтъ е ималъ полезность въ себе си (колкото малкъ и да е была тя) прѣди да го купи новыйтъ му господарь; като го купи той полезността му са увеличи. — Отъ тукъ видимъ че щомъ ся произведе полезность, произвежда ся и богатство. Тѣй, полезността е единъ потребенъ элементъ въ стойността на едно нѣщо; ако нѣма полезность, не ще да има и стойность — ако не е полезно, нѣма кой даде нѣщо да го купи. Доказано е сега че само умственъ трудъ не може да съществува; тѣй сѣщо тѣлото не може да работи безъ да работи и умътъ. —

Трудътъ като много други нѣща има стойность (valeur) — « Съ потъ по челото си ще ся прихранвашъ » значи че ако работниъ ще произвеждашъ нѣща които ще ти прехранвжтъ, сир. естеството ти дава въ замѣна на трудътъ нѣщо, което има стойность; слѣдователно и трудътъ трѣбва да има стойность. Человѣческый трудъ, всѣкъ знае, е богатство, и не само на хората нъ и на животнытъ даже трудътъ (ако той е употребенъ въ полезни работж) е имотъ. Стига само челоувѣкъ да иска да работи, той ще си плати за това — ако обществото въ което той живѣе е малко или много образовано и не сѣвсѣмъ варварско. —

Всѣчкытъ други нѣща, които имѣтъ стойность ся спистивѣтъ до колкото е възможно и прилично отъ умнытъ хора; отъ това слѣдва че и челоувѣческыйтъ трудъ (попонеже има стойность) трѣбва да ся спистива: за това сѣ потребности *силитѣ на природѣтъ*. Като може една естествена сила да извърши работжтъ, колкото единъ челоувѣкъ пра-

ви въ по-късо време, защо да ся неупотрѣби тажъ силѣ въ тѣзи работѣ а пакъ чловѣческыйтъ трудъ въ другѣ (работѣ), коѣто не може ся извърши безъ помощьтъ на чловѣкътъ? Прѣимущественната разумность на този въпросъ накара образованното чловѣчество да употребява естествени силы вѣсто хора въ всичкытъ искуства и занятія. — Най напредъ хората мѣляхъ житото си като го търкахъ между два камъка. — Послѣ зехъ да употребяватъ единъ чыкракъ когото като въргеше единъ чловѣкъ въртѣхъ съ и камънитъ и тѣй ся мѣлеше житото; слѣдъ това водата зѣ да ся употребява и най-послѣ парата. — Всинца сега можемъ да познаемъ разликжтъ, появждутѣ различни вида мелници и колко ся е ползувало чловѣчеството отъ употребеніето на тѣзи естествени силы (най наче отъ паржтъ и воджтъ) въ занаятытъ и земледіето както и въ търговіжтъ. — Да си влобрази чловѣкъ само колко ползъ е принесла парата на международныйтъ напреджкъ е голѣмо нѣщо!

Сега, като трудътъ е богатство — списиваніето на трудътъ е списиваніе на богатство à priori. Слѣдователно и нынѣшнытъ българитъ — за да списитѣ богатство — трѣба частно напредъ да употребимъ парижтъ и другытъ естествени силы, които тичжтъ да замѣстятъ чловѣческыйтъ трудъ. Прѣимуществото на парижтъ машини е туй, че тѣ работжтъ много по бърже отъ хората; това като е тѣй много трудъ ся списива чрѣзъ паржтъ; слѣдователно богатство са придобыва: и тѣй притѣжателътъ ся убогатыа и напредва. Въ такъвъ случай той придобыва съ по малко усиліе *повече* богатство — това което най много жеме политическата икономія и на коѣто главнжтъ цѣль е тая.

Българитъ имжтъ много добры обстоятелства и извѣредны естествени качества, съ помощьтъ на които тѣ можжтъ да стаанжтъ единъ добръ земледѣльческый народъ; времјато не е дошло още по злощастію да докажи на селенинжтъ че да употребява въ земледѣльческытъ си работы коне на мѣсто волове много добръ бы направилъ, много трудъ бы списитѣ, слѣдователно много повече богатство бы спечелилъ. Прѣсмѣтнжто е че «единъ конъ коштува малко повече отъ единъ волъ, нъ конртъ съ прыгавината и брѣзотата си изработова колкото два волъ. Едно

пространство отъ 35 уврата ся изработюва съ два чифта волови за 5 дни, а съ два чифта конье за три дни. Изработената отъ волове работѣ иде въ отношеніе на 7 : 15 сиречь докль два вола изработѣтъ 7 гроша, два коньѣ изработватъ 15 ». Тая истина и селенинѣтъ може да разбере стига само да има кой да му ѣ каже; въпросѣтъ е обаче ще земе ли той да употреблява коніе намѣсто волови? Навѣрно можемъ да отговоримъ че много малко ще да има които да ся рѣшиѣтъ да направѣтъ това нововведеніе. Хората по образованѣтъ мѣста обаче не сѣ тѣй; въ Англіѣ не можешъ да видишъ впрегнѣтъ волъ нито въ селата нито въ градоветъ. Конье само ся употребляватъ въ землѣделческы и подобны работы; воловетъ сѣ за яденіе, а пакъ кравитъ ся държѣтъ само и само за млѣкото; даже водата ся исчерпява отъ голѣмытъ кладенци съ парны машины; съ еднѣ думѣ всичко почти ся върши съ парѣ; ето защо напредѣтъ! ето защо Англіѣ държи първото мѣсто мѣжду образованѣтъ държавы. А нѣя? Отъ това — което ни е възможно — не можемъ да ся ползуваме, а камо ли отъ прѣимущества на парѣтъ и на парнытъ машины съ които хората свѣтътъ прѣобращѣтъ? Наистина парата не може да ся употребѣ сега за сега отъ селенинѣтъ по насъ, нито пакъ ни е думата за тѣхъ, нѣ ся чудимъ какъ нѣкои капиталисты, които държѣтъ голѣмы чифлици и други землѣделческы завѣденія татѣкъ кѣтъ Бургасъ кое кѣтъ други мѣста, чудимъ ся какъ не сѣ зели да ѣ употребляватъ още, когато то е тѣмъ и възможно и износно. Съ парѣ казвамы повече богатство и много повече ся произвожда отъ колкото съ биволѣтъ или съ волѣтъ. А като знаемъ това, защо ся не помѣчимъ да ся ползуваме отъ него? —

Най-много сѣ ся въсползували отъ тѣхъ истинны Англо-Саксонскитѣ държавы; за това и тѣ сѣ най-много напредѣвали въ промышленостѣтъ, за това и тѣхнитѣ народонаселенія ся увеличаватъ отъ години на години. Напротивъ Латинскитѣ племена нито ся много увеличавѣтъ, нито пакъ ся смалѣватъ. — А за нази си какво да кажемъ? Мислите ли че числото на народѣтъ ни ся е увеличило или смалило въ тѣзи послѣдны 400 години? Каквото и да каже чловѣкъ, може да е излъганъ защото отъ тѣхъ странѣ ни

що положително не се знае — по голѣмо наше злощастіе — за народноститѣ въ Турско. Давно не ускорѣше онова врѣме когато Правителството ни ще извади добри и вѣрни статистически изчисления за всичко касающе се до различнитѣ народы, които съставляватъ цѣлото — Османскыятъ Имперіѣжъ. — При това, не трѣба да забравямы че ако си поправимъ землѣделіето, съ други думи, ако ся мѣчимъ да произвеждамы съ по-малко усилие повече богатство — тогава само може да ни ся увеличи числото, да напреднемъ въ искусствата и художествата и слѣдователно да имаме славно бждѣще. — Ако ли не, ако смы и за напредъ пакъ консервативни каквито смы были и до сега, ако не щемъ да промѣнимъ (за доброто си) нищо, нито въ землѣделіето нито въ искусствата и другытъ си занаята, тѣжко ни! —

Прѣди да свършимъ нѣка спомѣненъ и за *Подраздѣленіето на Трудътъ*. Това е изворътъ на голѣмы произвѣденія въ промышленостыжъ. Прочутыйтъ *Адамъ Смитъ* съ този прѣдметъ захваща великото си дѣло: *Богатството на народитѣ* *). Раздѣленіето на трудътъ е едно отъ оныя сръдства които съ малко разности увеличаватъ изяцностыжъ и индустріѣжъ. Богато кажемъ че трудътъ е подраздѣленъ ный разбирамы че всичката работа ся не върши само отъ едно лице, нъ ся подраздѣля отъ нѣколко чловѣци, всѣкий единъ отъ които трѣбва да върши само едно отдѣленіе отъ работыжъ и да ся не бърка въ работитѣ на съработницытъ си. За да ся разбере по-добре това начало нека земемъ какъвъ и да е примѣръ. Да си въобразимъ че влизамы въ писалището на една голѣма търговска къщъ; глѣдамы управители, писари, подписари и други момчета — всѣко едно съ опредѣленъ службъ: едни държатъ само корреспонденціитѣ, други само книгытъ, трети само стокъ продаватъ; четврти ходять и събиратъ мѣнителницытъ и пр. и прч. Тука Трудътъ е подраздѣленъ и за това работата върви напредъ и завѣденіето ся обогатява. Въобразете си сега — ради доказателства — намѣсто 20 души както бѣхъ изнапредъ да останжтъ само двама въ това писалище; какво бы было тогава състояніето на това завѣденіе; бы ли могло то да

*) Гл. *Wealth of Nations* bi A. Smith. Глави I, II & III.

прави такыва голѣмы работы (съ сѣщыйтъ капиталъ) и да печели толкова много колкото напредъ съ 20 души помощници — всѣкый за особеннѣ работѣ? Отговорътъ трѣбва да бѣде отрицателенъ. Оттука слѣдва, че ако единъ чловѣкъ предприеме единъ работѣ и има срѣдствата да ѣ подраздѣли, той трѣбва да направи това ако иска да печели и да върви напредъ. Това начало за здѣ нашиѣ честь е много занемарено отъ нашиятъ народъ, ако и да подраздѣлять по нѣкои мѣста доста трудътъ. — Адамъ Смитъ много добръ изяснява важностѣ на таѣ истинѣ съ слѣдующийтъ примѣръ. Въ единъ фабрикъ гдѣто ся правѣтъ игли (карфицы), казва той, ако работатъ 10 души заедно — като имъ е подразделена работата искарватъ на день 48,000 игли. Ако да работяхъ отдѣлно, продължава писателятъ, спречъ, ако всѣкый единъ отъ тѣхъ имаше си особеннѣ фабрикъ гдѣто всичкыйтъ трудъ, изискваемъ за изработваніето на карфицѣтъ съ сѣщыйтъ капиталъ и срѣдства, ся извършваше отъ самыйтъ предприемателъ — 20 карфицы на день едва ли можяхъ да ся направѣтъ. Отъ тука видимъ че подраздѣленіето на трудътъ извънредно увѣличава произвожданіето на богатство. Ето и причинитъ — спорѣдъ А. Смита — по които това увеличеніе става:

I. Пъргавината и искуството на работниците ся увѣличаватъ. Когато единъ чловѣкъ ся занимава само съ едно нѣщо, когато той полага трудътъ си върху едно само занятіе, той усвършенствува това занятіе, неговото искусство ся увѣличава. Въ единъ печатницѣ словослагателятъ ся толкова добръ изучава въ занятіето си, щото много скоро рѣди словата си, което ще рече че и печатѣтъ става подобръ и много врѣме не ся губи въ словослаганіето. — Подраздѣленіето на трудътъ слѣдователно много помага за усвършенствуваніето на искуствата и на художествата; голѣмѣ майстори въ изящныѣ художества — като Рафаель, Микель-Анжело и други — нѣма съмнѣніе че сѣ были подпомогнати отъ тоза обстоятелство. При това и естественнитъ наклонности на чловѣкътъ повечето пѣти опрѣделятъ пѣтътъ по който той ще върви и занятіето което той ще избѣре за прѣзъ животътъ си. Тѣй напримѣръ единъ сѣ наклонни за търговѣтъ, други за искуствата, трети за изящныѣ художества, четвърти за наука и

книжевность и прч. Всѣкий си има наклонностѣтъ още отъ малѣкъ; длѣжността на родителитѣ и надзирателитѣ (които имѣтъ срѣдствата) е да оставятъ чадата си свободни да избирать такыва занятія и искусства, за които сѣ тѣ най-наклонны и способны.

II. Много врѣме ся спистява когато трудѣтъ е подраздѣленъ. — Въ такъвъ случай всѣкий си глѣда своѣятъ отдѣленъ работѣ безъ да губи врѣмѣ. Нека си въобразимъ единъ печатницѣ въ коѣто всичката работа ся върши отъ одного человека само; като свърши единъ работѣ той минува на другъ и тѣй съ минуваніето отъ единъ работѣ на другъ (въ сжѣтѣтъ печатницѣ) доста врѣме ся изгубва — врѣме което е безцѣнно и не ся връща веке. —

III. И това прѣимушество има подраздѣленіето на трудѣтъ че много машины ся изнамѣрватъ които улѣспяватъ трудѣтъ и съ помощѣтъ на които единъ человекъ може да върши работѣтъ на мнозина. — Когато единъ работникъ работи и ся занимава само съ едно нѣщо, той случайно може да види нѣкой начинъ по който трудѣтъ му ся спистява. — Повечето Политико-Економисти не ся съгласяватъ съ това прѣдложеніе на А. Смита. И наистинѣ че изнамираніето на машины и пр. принадлежи повече на хора съ таланты и ученіе отъ колкото на работници; при все това изнамираніето на такыва полезны орудія е едно *занятіе което ся е причинило отъ подраздѣленіето на трудѣтъ.*

Тѣзи сѣ прѣимушествата на спистяваніето и на подраздѣленіето на трудѣтъ. Колко бы было добро ако ся турехѣ въ практикѣ тѣзи истини и по нашего отечество! Тогава нія щѣхмы да сме по-богаты, щѣхмы да прѣдпріемѣми дѣла по-голѣмы отъ колкото ни сѣ сега възможны; съ единъ думѣ щѣхмы да противостоймъ на търговското вліяніе което гърцитѣ иматъ по нашего отечество. Като е по-богатъ народѣтъ ни, много сынове на Българіѣ щѣхѣ да ся распрѣснѣтъ по цѣлѣ Европѣ съ търговскы цѣли: тогава щѣше името ни да ся знае и почита по западнѣ Европѣ. Тогава като имамы богатство въ рѣцѣтъ си щѣхмы да основемъ много лесно и землѣделческы и духовны училища. Съ другы думи тогава ще знаемъ да ся ползуваме отъ това — отъ което днесъ *и незнаемъ и неможемъ.*

Ив. С. Г.

ПО ИСТОРИЯТА НА СЪЕДИНЕНИЙТЪ ЩАТЫ.

— 0 —

Името на *Съединеныйтъ щаты* въ Америка, които ний наричаме съ по общото име *Америка*, е станало извѣстно почти на сички българе, защото американцытъ сж са прикоснали до насъ и до нашето отечество отъ много страны. Съ своитѣ мисіонеры и съ своитѣ училища Америка на широко са е намѣсила въ духовный жиаотъ на наший народъ; търговията ѝ на вѣстокъ отъ день на день става по-общирна, а сношеніята ѝ съ нашитѣ мѣста помногочислени и по-важны. На кѣсо, величіето, могуществото и благоденствието на тая държава, както и политическото ѝ вліяніе между насъ ставатъ отъ день на день по-усѣтны, дѣйствието имъ по-силно. Сичко това е и важно и интересно, и наший народъ не ще стори злѣ да познае по-добрѣ американцытъ, съ които врѣмето го е поставило въ сношеніе, да го познае не само въ сегашното му положеніе, нѣ и въ прѣминѣлото му, дѣто са крѣжатъ коренитѣ на американската сила и величіето. Безъ това изученіе ний никога не ще разберемъ по единъ достатѣченъ начинъ бързото развитіе на тая млада държава и онова прѣвѣзсходство, което тя прѣдставлява надъ старитѣ европейскы царства. Ето защо си позволяваме да дадемъ съкращеніе отъ *Исторіята на съединеныйтъ Щаты*, като са водимъ отъ прѣкрасното съчиненіе на французскый писатель *Лабулье*. Познаніето на свѣта и на хората е нашата цѣль въ този случай, и нищо псвече.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ НА СЪЕДИНЕНИЙТЪ ЩАТЫ.

I.

Въ началото си съединеныйтъ щаты не сж были нищо друго, освѣнъ англійско поселеніе, раздѣлено на различни области — щаты.

Богатствата на Америкѣ и нейнитѣ широки земли сякога сж привличали много европейцы, като поченешъ отъ открытіето на тая земя до днесъ. Долнината на туземцытъ въ умственно и политическо отношеніе е дала въз-

можность на европейцѣ да задовѣтъ сѣбѣ жгълъ отъ Американскыѣ земи, и да са вижнѣтъ сѣкадѣ дѣто сѣ виждали нѣкаквѣ ползѣ за себе си. Малко слѣдъ открытіето на Америка, тая земя станѣ туку-рѣчи европейско поселеніе. Испанцыѣ бѣхѣ заловили сичкыѣ добры мѣста на тоя материкѣ и господарувахѣ тамъ деспотически, въ силѣтъ на своето право за открытіе и на своето завоеваніе. Това право имъ са освящаваше и отъ единъ папскѣ буллѣ, която даряваше на испанскѣтъ коронѣ сичкыѣ земи, които са открывѣтъ на западъ отъ Азорекуѣ островы.

Нѣ това нелѣпо право не можаше да остане исклучително. За расширеніе на интересыѣ и на земыѣ си другыте страны такожде са пустихѣ въ открытія на новы области въ Америкѣ и на мѣста за поселенія.

Въ 1496 год. са почеватъ първыѣ опытанія на англіицѣтъ за поселеніе въ Америкѣ. Англійскый царь *Генрихъ II* поручааа нѣкому-си *Ивану Каботу* да отплава на западъ за открываніе на новы земи въ ползѣ на англіискѣтъ коронѣ. *Каботъ* намѣрилъ острова *Ню-фаундлендъ* и безъ да излазя на сухо спуща са по брѣга на материка до *флорида*. На това открытіе са опиратъ първыѣ притязанія на Англіицѣтъ върху земитѣ, които са обематъ днесъ въ *Съединеныѣ Щаты*.

Испанцыѣ такожде сѣ претендирали на тѣзи мѣста, защото папката булла имъ ги подарява и защото въ 1498 год. самъ *Коломбъ* е намѣрилъ тѣзи брѣгове. Като сѣ са мжчили да покажѣтъ своитѣ правдины, двѣтъ страны сѣ забравили туземцыѣ и тѣхныѣ правдины. Споредъ Христіанетѣ отъ тогавашно врѣме, язычника не е могълъ да са счита за равноправенъ на христіанина; тогава не можало да са поддържа, че той може да са счита господарь на онѣзи мѣста, върхъ които иматъ очи христіанетѣ.

Открытіята на *Кабота* останѣли безъ послѣдствіе: никаква англіиска колонія не са остановили по тѣзи мѣста. Въ 1608 Галландскыѣ мореходцы намѣрила една часть отъ тия брѣгове и направили съ трудъ и постоянство твърдѣ добра колонія. Главный градъ на това мѣсто са нарѣкълъ *Амстердамъ* и колоніята вече брояла 41 годишно съществуваніе, когато, Англійскый царь си наумилъ за

правото на английско откритіе и отворилъ борба за неѣ. Около 1650 год. колошіята прѣминѣла подѣ английска власть.

Английцытѣ дълго врѣме оставахѣ равнодушны къмѣ откритіята на новыи свѣтъ; нѣ когато испанскытѣ откритія станѣхѣ извѣстны по-добрѣ и жаждата за злато обзесърдцата на сичкы, тогава и въ Англія са поченѣхѣ движенія за продълженіе на онѣзи откритія, които бѣше направили *Каботъ*. Въ 1584 *Валтеръ Ралей*, единѣ отѣ първенцытѣ на Англія, поискалъ отѣ царица *Елисавета* до му устѣпни рѣченнытѣ земи въ собствено владѣніе подѣ върховнѣтъ власть на английскыи прѣстолѣ. Като са обвързалъ да плаща $\frac{1}{5}$ отѣ откритытѣ богатства, *Ралей* станѣлъ пленѣ господарь на мѣстото. Отношеніята на онѣзи, които са поселятъ въ земитѣ му, оставатѣ ня добрата воля на землепритѣжателя. Той не само е господарь на тѣзи земи, нѣ може и да ги устѣпва, когато ще и комуто ще.

Чеаыре пѣтуванія сѣ са направили къмѣ Америкѣ. Първото бѣде доста сполучно. Прѣглежданіето на брѣговетѣ на *Флоридѣ* задоволи твърдѣ много пѣтницитѣ. *Елисавета* нарѣче това мѣсто *Виргинія*. Нѣ другытѣ три пѣтуванія быхѣ твърдѣ злочесты. Останѣлытѣ на поселеніе англичы са истребихѣ отѣ глада и туземцытѣ. *Ралей* умрѣлъ безѣ да направи самѣ колонія; нѣ съчиненіята му поддържали и стопляли английскытѣ желанія къмѣ колонизація. Въ 1606 год. *Іаковъ I* раздѣли сичкытѣ земи на Америкѣ на двѣ части, отѣ които едната нарѣче *Виргинія*, а другѣтъ — нова Англія. Тѣзи двѣтъ колоніи станѣхѣ ядката на *Съединенныи Штаты*. Въ тѣхѣ сѣ са образovali отѣ сетнѣ 13 штата, които са отдѣлили отѣ митрополіята и съставили особена държава. Въ нова Англія е имало 8 штата: *Ню-Шмунтъ*, *Масачусетсъ*, *Родъ-Исландъ*, *Провиденція*, *Конектикутъ*, *Ню-Хавенъ*, *Ню-Гампширъ* и *Нелъ*. Отѣ Виргинія са съставихѣ Штаты: *Сверна-Каролина*, *Южна-Каролина*, *Мериландъ*, *Пенсилванія* и *Георгія*.

Исторіята на *Виргинія* и на *Нова Англія* е исторія на Америка. Тѣзи двѣтъ области сѣ населены съ сѣщытѣ хора, нѣ подѣ вліяніето на различни идеи. Еше отѣ начало е имало мѣстны различія, които сѣ издѣляли не само отѣ климата; тѣи сѣществуватѣ и до днесѣ и са проявя-

ватъ въ различіето на учрежденіята. Отъ това излиза нуждѣ да са изучи по-напрѣдъ исторіята на едната областъ, та че тогава да ся прѣмине на другата. Да начемъ отъ *Виргинійж*.

Правото за населеніе въ *Виргинія* са даде на една Лондонска Компанія. Хартіята на тайж устѣжъ е достойнъ за забѣлѣжаніе. Най-напрѣдъ тя са дава на компанійж, а не на благородны и частны лица. Това показва, че цари не е мислилъ да основава държава отъ нѣколко търговцы, а е устѣжвалъ на тѣзи хора право за търгуваніе. Той основава съ Хартіиѣжъ си не управление, нъ общество, дружество съ директоръ и съвѣтъ отъ акціонеры. Само това може да ни даде да разберемъ, какъ са е укрѣпила въ това поселеніе свободата и независимостъта прѣди да почене англійското правителство да гледа на тѣзи мѣста, като на свои владѣнія. Като остави сичко върху компанійжѣжъ, англійското правителство научи колонистыѣ на самостоятелность.

Хартіята поощряваше прѣселеніята: тя даваше на сичкыѣ прѣселенцы въ Америка сжщныѣ права и свободности, които иматъ англійцыѣ въ митрополіята. Компаніята може, освѣнъ това, да прави новы устѣжки на жителыѣ, когато това е нужно за сохраненіето на колоніята и когато са удобри отъ съвѣта ѣ.

Като имахъ да са борятъ ежедневно съ туземцыѣ, колонистыѣ въ начало живѣяхъ по воененъ начинъ: земитѣ бѣхъ общы, работата обща, жатвата обща. На домо-родствата са даваше споредъ нуждыѣ имъ. Нъ този редъ са показва вредителенъ. Никой не работаше усърдно; сѣкы поченъ да са распуца и да са прѣдава на лѣность. Поселеніето отиваше на ослабваніе, когато единъ по-вѣщъ управитель отдѣли на сѣкы житель по единъ късъ земѣж и направи сѣкы поселенецъ самостоятеленъ ступанинъ. Отъ тогава са почва процвѣтѣваніето на *Виргинійж*.

Колоніята като бѣше собственность на Лондонска компанія, главный съвѣтъ са намираше въ Англійж; нъ по-неже управленіето не може да става отъ далечъ, на мѣстото са избирали единъ прѣдсѣдатель и единъ съвѣтъ, избирали ѣа отъ главный съвѣтъ, съ одобреніето на царя. Така, двѣтъ началства (Лондонското и Американското) спо-

дѣляли управленіето, и рѣшеніята на колоніалната вла-
сть трѣбаю да бждѣтъ съгласны съ англійскыѣ законы.
Главный свѣтъ бѣше върховната власть подирь царя.

Колоніалното управление нѣмаше власть надъ живота
на колонистыѣ: за важны прѣстѣпленія виновныцѣ са
проваждахъ въ Англіѣ на съдъ. Колонистыѣ отъ своя
странѣ нѣмахъ намѣся въ управленіето: мѣстный свѣтъ
са назначаваше отъ Лондонъ. И понеже първыѣ намѣренія
ни колонистыѣ бѣхъ да са обогатятъ, тѣ не усѣщахъ то-
ва униженіе на англійскый гражданинъ.

На 1607 станъ първото основаніе на колоніята. Нѣ
тя отиваше твърдѣ мудро, зещото тегляше отъ чести гла-
дове и отъ нападеніята на туземцыѣ. Новыѣ прѣселенія
отъ Англіѣ малко помогнахъ на нейното съживяваніе. Тя
почева да са издига само тогава, когато са прѣдава на
разработваніето на тютюня! Индійцыѣ, които не познава-
ли ни виното, ни другыѣ спиртовиты питіета, употребя-
вали тютюня. Отъ тѣхъ го приели англійцыѣ и другыѣ
народы и употребленіето му станъло толкози обширно, щото
колонистыѣ не можахъ да посрѣщнатъ търсяніето му. Тѣ
са прѣдали на неговото разработваніе съ таквази ревность
щото забравили зарадъ него да си посѣватъ достатъчнѣ
хранѣ. Табака е былъ единственното произведеніе на пър-
выѣ колонисты; той имъ е былъ и парыѣ: съ него зема-
ли, съ него давали. Отъ изобиліето на табака зависяли цѣ-
лыѣ на всичко друго. Когато табака бывалъ ефтинъ, ефти-
но бывало и сичко друго; когато той бывалъ скъпъ, скъ-
по бывало и другото.

Въ общѣтъ распаленность къмъ разработваніето на
тютюня едно събитіе хвърля колоніята въ единъ пѣтъ, кой-
то е срамъ на чловѣчеството. Единъ Голландскы корабль
пристава въ *Виргиніѣ* и продава до 20 африканскы робы.
Това дава на колонистыѣ мысль да са възползоватъ отъ
африканскыѣ негры за обработваніе на полетата. Мръсната
търговія съ робы намѣрила тогази голѣмы ползы и широко
приложеніе. Наистинѣ, въ това врѣме, и по-сетнѣ еще, у
колонистыѣ имаше много *аргаты*, изнесены отъ Шатлан-
діѣ и Ирландіѣ и употребляваны като полурробы на работѣ,
и работата на негрыѣ са показала по-ползовита. Отъ то-
гава внасяніето на робы станъло твърдѣ обширно. Устрои-

хъ са голѣмы чифлици (плантаціи) дѣто работяхъ съ стотини негры. Богатый плантаторъ запази екусовѣтъ на английскыѣ благородници-землевладѣлцы и даде едно по-голѣмо расширеніе на тѣхныѣ аристократически страсти и пороцы. Доволството даваше лесниѣхъ на плантаторыѣ да са занимаватъ и умственнo; отъ това тый можахъ да даджѣ на Америкъ доста господарственны хора. Така подиръ 13 години прѣдвиниѣхъ просты прѣселенцы са обърнахъ на плантаторы, на фамилисты и на владѣтели на обширны помѣстія. Събуди са тогава старый английскый духъ и колонистыѣ поченахъ да заявяватъ голѣмъ независимостъ, като припознавахъ за неотмѣнны свои права сичкыѣ правдини на английскый гражданиѣ.

За да удовлетвори и умори това движеніе, губернатора на колоніята свыкалъ прѣдставители отъ сичкыѣ плантаціи и имъ позволилъ да извършуватъ длѣжноститѣ на едно законодателно събраніе. Това е първото прѣдставително събраніе въ Америкъ. Това учреждение като бѣше въ духа на сичкыѣ клонисты, главный свѣтъ въ Лондонъ го потвърди въ сичката му широчина съ нова конституція. Единъ губернаторъ и единъ постоянъ свѣтъ, назначены отъ главный свѣтъ, едно общо събраніе, свыквано сѣка година и състояще отъ членовѣтъ на мѣстныи свѣтъ и отъ двама прѣдставители за сѣкъ плантаціѣхъ, това е было политическото учреждение на колоніята.

Събраніето има пълна законодателна власть, нъ губернатора има право на *вето* (запрѣщаніе). Никой законъ не може да има сила, до дѣто не са потвърди отъ Главный Свѣтъ въ Лондонъ. Наопяки, ни една заповѣдъ на Лондонскый свѣтъ не може да са счита задлѣжителна за колоніѣхъ, ако не е потвърдена отъ Събраніете. Колкото за сѣдновѣтъ, тый са наредихъ по примѣра на английскыѣ. Сѣднициѣхъ са избиратъ отъ гражданѣхъ и сѣдѣтъ съ клетя. Отъ тогава виргинцыѣхъ прѣстанахъ да сѣхъ слугы на компаніѣхъ; тый станахъ хора свободны и благополучіето имъ получи трайность и твърдость. То можаше да са разклаты отъ нашествіята на индійцыѣхъ или отъ злата полиція на Англіѣхъ, нъ не бѣше тый слабо за да падне и да са загуби свѣстѣмъ. Отъ сепѣхъ колоніята потърпѣ страшны нападенія отъ туземцыѣхъ; тѣ тя не падихъ. Падихъ само

компанията, която бѣше възбудила царската зависть. Колоніята са обрнѣ на царска областъ и запази сичкытъ си свободности.

Наданіето на компанията бы благодѣяніе за колоніята, защото управленіето на една компания не може да клони къмъ друго, освѣнъ къмъ експлоатиране на подданищытъ. Като гледать да грабѣтъ повече, съдружнищытъ оставять сичко друго безъ вниманіе. Никаквы оплакванія не дѣйствувать на тѣхното корыстолубиво сърдце. — Като царска, колоніята поченѣ да са управлява отъ единъ нарочно съставенъ съвѣтъ въ Лондонъ. За да са въздигне, тя получи отъ царя монополъ на тютюня въ Англіѣ. Корыстолубивый царь получаваше голѣмы ползы отъ тоя монополъ и отъ колоніята, а това го караше да поддържа политическытъ правдини на послѣдныя. Въ врѣмето на англійската революція, (около 1650) Виргинія извършваше свободно управление: нейното събрание обявяваше на туземцытъ бой; то правяше миръ. Въ 1648 год. колонистытъ брояхъ 20, 000 души. Подиръ погубваніето на Карла II тѣй са умножихъ съ новы пришелцы отъ Англіѣ. Много отъ англійскытъ благородны, привърженцы на падналата царска власть, са поселихъ въ Виргиніѣ. Благодареніе на това ново прѣселеніе, тая колонія получи характеръ чисто аристократически и чувства роялистически. *Кромвелъ* увеличи свободноститѣ на колоніѣтъ; народното събрание ще рѣководи сичкытъ ѣ дѣла, жителитѣ ѣ ще търгувать свободно съ сичкытъ народы; безъ съизволеніето на общото събрание не може да са налага никакво даждіе, да са дигать опрѣдѣленытъ данѣцы, да са стрѣйть крѣпости или да са държи войска. Това е цѣла независимость. Подиръ нѣколко години Карлъ II ограничи изново тѣзи правдини. Народното събрание изгуби своѣтъ независимость и въ своето свѣкваніе и распуцаніе поченѣ да зависы отъ губернатора. До тогава губернатора зависяше отъ колоніѣтъ чрѣзъ одобреніето на неговата заплата отъ събраніето; сега му са назначава заплата опрѣдѣлена и голѣма. За членоветѣ на събраніето са назначи такожде голѣма заплата. Самата съвѣсть поченѣ да са стѣснява и много отъ разномыслящитѣ са принудихъ да са прѣселѣтъ въ *Кароли*нѣ. Колонистытъ мѣмахъ прѣдъ сичко, до дѣто интересы.

тъ имъ не са закачахъ. Нъ не са забави и това. Еще *Кромвелъ* бѣше издалъ единъ законъ (отъ съперничество къмъ Голандцѣтъ) който казваше, че англичанѣтъ и английскытъ колоніи трѣба да търгуватъ само на английскы корабли; нъ този *мореплавателнъ актъ* не са изпълняваше отъ колонистытъ прѣдъ вѣстановеніето на Стюартытъ. Слѣдъ вѣстановеніето на Карла II Парламента поиска точното изпълненіе на този законъ. Който търгуваше съ чужды корабли, стоката му са усвояваше отъ правителството. Колонистытъ бѣхъ длъжны не само да си товарятъ стокутъ на английскы корабли, нъ и да даватъ поручителство, че тѣзи стоки ще излѣзатъ въ Англія, а не другаде. Англичанскытъ търговци си присвоявахъ монопола на сичкытъ колоніалны стоки и гледахъ на колонистытъ като на английскы подданицы, а не като на граждани. Въ 1663 год. мореплавателный актъ получава новъ силъ и англичанѣтъ искаватъ намѣреніе да направятъ Англія тържище не само на своитѣ стоки, но и на колоніалнытъ, като са положи щото другытъ народы да купуватъ послѣднытъ стоки не направо отъ колонистытъ, а отъ Англія. Въ 1672 г. са запрѣщава и на самытъ колоніи да търгуватъ помежду си безъ посредството на английскытъ търговци. Новъ законъ запрѣти на колонистытъ не само да произвождатъ таквызи стоки, които правятъ конкуренція на английскытъ произвѣденія у другытъ народы; нъ и да произвождатъ таквызи стоки, които имъ трѣбать за мѣстно употребленіе. Така, Американската Промышленность са затриваше въ ползъ на Англичанскытъ. Ето какво пише единъ сѣврѣмникъ за това вѣщо на английскый царь.

« Този строгъ парламентскы законъ, който ни запрѣщава търгуваніето съ другытъ народы, е силно прѣпятствіе за нашытъ търговіа и за нашето мореплаваніе. Споредъ него ный не можемъ да въведемъ по нашитѣ плантаціи обработваніето на маслинытъ, на памука и на лозята, които толкози добръ са хващатъ; ный не можемъ да повыкаме хора, искусны да развѣждатъ конпринатъ, която ни дава толкози надежды. Незаконно было да изнасяме единъ кѣсъ дърво и една шепа жито внѣзъ отъ владѣніята на Ваше Величество. Ако бѣше ставало сичко това за службъ на ваше величество или за интересытъ на страна-

та, ный не щѣхмѣ да са оплаквामѣ, каквыто и да бы были нашитѣ болкы; къ, увѣрявамъ ви въ честыѣ си, сичко това е въ вредъ на държавата. . . . »

Тая монополна система докара лоши стѣпни. Като бѣше тържество на силѣтъ надъ правото, тя съсипваше колоніята зарадъ англійскыѣ търговцы. Купувачитѣ на тютюня като бѣхъ малцина, цѣната му спадаше; продавачитѣ на външныѣ стоки като бѣхъ такожде малко, цѣната на тѣзи стоки са въскачваше. Това накарваше колонистытѣ да са споразумѣвать за намаленіе на производството на тютюня. Държавата не спичели отъ таѣхъ системѣ нищо друго освѣнъ омразата на колонистытѣ. Не може да има якы връзки тамъ, дѣто нѣма взаимны ползы. Като искаше да държи колоніитѣ въ подчиненіе, тая система имъ докара независимость. Колонистытѣ не прѣставахъ да са борѣтъ съ злото, нъ англійскый царь и парламента не слушахъ тѣхныѣ прѣдставленія. Законитѣ са изпълнявахъ на силѣ.

Не стига това, царя си въобразилъ да подари колоніята на своитѣ придворны. Въ 1669 той подарилъ на лорда *Кюмпера* една часть отъ Виргинскыѣ земи, между които имало много таквызи, които си имали ступанытѣ и са обработвали отдавна; а въ 1673 той подарилъ на двама свои любимцы *нѣмното владѣніе на земитѣ и водитѣ, които са наричатъ Виргинія*, сир. цѣлата колонія. Уплащенытѣ колонисты проводили въ Лондонъ хора да са молѣтъ на царя за повращаніето на това рѣшеніе. Додѣто агентытѣ защищавали прѣдъ царя правдытѣ на колонистытѣ тѣзи послѣдныѣ направили мятежъ и изгонили губернатора за нѣколко врѣме. Нъ мятежа са потыпкалъ и губернатора напълнилъ колоніята съ мщеніе. Мнозина умрѣли на бѣсилото, мнозина други погинули въ тъмницѣтъ. Ако народното събраніе не бы го съдржало, този крѣвопиецъ бы избѣсилъ половината отъ колонистытѣ. Царя си дръпнува Хартіята и свободноститѣ на колоніята ставатъ тогава не право на колоніята, а царска милость. Печата са ограничава и за притѣсненіята на двора и на губернатора са запрѣщава да са говори.

Слѣдствіята на сичко това не са забавихъ. Самытѣ Губернаторы почеватъ да донасятъ на Парламента и на Царя, че колонистытѣ държатъ республиканскы начала, и

че тоя духъ трѣба да са истрѣби. Тѣй отивахъ работѣ до 1688, когато въ Англія са промѣни династіята и на царството сѣднѣ *Виллемъ Оранскій*. Колоніиѣ чакахъ измѣненіе на положеніето си, нѣ не го дочекахъ до 1776, когато стана освобожденіето на сичкы колоніи.

Правы на Тибетцыѣ.

(Пжтуваніе въ Тибетъ)

— 0 —

Подырь едно странствованіе отъ нѣколко мѣсица, ный-пристигнахъ до Тибетъ. На другой день подырь слазаніе нѣто ни въ Столицѣѣ *Лассѣ*, ный зехъ едѣнъ водачъ и излѣзъхъ да са расходимъ изъ града и да си намѣримъ кѣща за живѣніе.

Кѣщыѣ въ *Лассѣ* сѣ се голѣмы и многоетажны; тѣй сѣ вапсаны или съ бѣлѣ или съ жълѣ боѣ, защото тѣзи бои са считать за священны въ Тибетъ. Кѣщыѣ са вапсувать ежегодно и за това са видѣтъ отъ вѣнъ като новы; вѣтрѣшието имъ обаче не е толкози пріятно. Стаитѣ сѣ мръсны, дымны и покѣщенината е расхвърлена безъ сѣкакъвъ редъ. Тѣзи кѣщы твърдѣ добръ са уприличавать на измазаны и побѣлѣны гробницы. . . .

Подырь много трѣсанія ный си хванъхъ стая въ едѣнъ голѣмъ домъ, дѣто имаше до 50 кираджіи. Нашето жилище бѣше на горній етажъ, дѣто са възлазаше по едѣнъ стѣлбѣ безъ пармаклѣкъ и много исправенъ, слѣдов. и много опаснѣ. То, жилището, състояше отъ едѣнъ стабъ и отъ едно хашеви, дѣто имаше огнище за готвяніе. Стаята са освѣщаваше отъ едно малко прозорче откъмъ западъ и отъ едѣн дупкъ въ покрыва. Тая дупка имаше и другѣ службѣ: прѣзъ неѣ излазаше дыма отъ огнището. Срѣдъ кѣщи Тибетцыѣ правѣтъ огнище и горѣтъ на него *тезекъ* (лайна), който повече кѣди, отколкото топли. Безъ тайъ дупкъ трѣба да са сѣди или безъ огънь, или постоянно въ дымъ. Дупката вкарваше вкѣщи вѣтъръ, снѣгъ, дѣждъ; нѣ безъ неѣ бѣше по лошо. Отъ двѣтъ страны на огнището са постилать

двѣ кожи за сѣданіе на жилищѣ. Въ стаѣтъ са помѣсти-
хмо ный, а въ хашевито турихмѣ слугата си, койго бѣше
обърнѣтъ буддистъ.

Ласса не е голѣмъ градъ и нѣма стѣны. Около града
има много градины, въ които растѣтъ прѣголѣмы дръвета и
които показватъ града като въ зелено черчево. Улицытѣ въ
главнытѣ части сѣ доста правы и широки, нѣ въ прѣдмѣ-
стіята сѣ тѣсны и калны. Повечето кѣщы сѣ отъ камѣкъ;
нѣ има много таквызи които сѣ направлены отъ кравы и ов-
чи рога. Рогата сѣ заловены съ *фурсантъ* и въшната стра-
на на кѣщытѣ е неизмазана отъ което кѣщытѣ са виждатъ
твърдѣ живописны. Трѣба да забѣлѣжимъ, че Тибетцытѣ ис-
требватъ много овцы и говеда за прѣхранѣ.

Най забѣлѣжигелны отъ зданіята сѣ храмоветѣ. Главнытѣ от-
личія на тѣзи зданія сѣ: голѣмина, богатство, златны украшенія.

Религіозный Началникъ на сичкытѣ буддисты живѣе въ
Лассѣ и са нарича Далай-Лама. Неговый палатъ стои на съ-
верный край на града и състои отъ много храмове отъ раз-
личнѣ величинѣ и хубость. Въ срѣдѣтъ стои храмъ отъ
4 стажа. Той са издига надъ сичкытѣ другы и свода му е
покрытъ съ златны листове. Тука живѣе Далай-Лама. Отъ
тука той изглежда сичкытѣ поклонницы, които идѣтъ отъ
сичкы страны на поклоненіе. Около главный храмъ стоѣтъ
другы второстепенны храмове, на другыно долни ламы (*свя-
щенницы*), които слугуватъ на главный. Отъ града до жи-
лището на Далай-Лама води една пѣтека, засадена отъ двѣ-
тѣ страны съ высокы дръвета; по ней са срѣщатъ мно-
го поклонницы, които съ броеницытѣ въ рѣкѣ и съ дѣл-
бокѣ тишинѣ отиватъ палата и са връщатъ отъ тамъ.

Въ града народа са вижда оо другѣ: тамъ сичко мърда,
сичко гѣлчи и зема-дава. Търговіята и вѣрата привлечать
въ Лассѣ много чужденцы и правѣтъ тоя градъ сборище-
на азіатскытѣ народы. Чаршінтѣ сѣ пълны съ сѣкаквы чу-
жденцы, които отиватъ и дохождатъ; а постояннытѣ жите-
тели сѣстоѣтъ отъ Тибетцы, Китайцы, Папуанды и Катчи-
сы. Тибетцытѣ сѣ отъ татарско племе и, като татари, и-
матъ малкы очи, издадены страны, рѣдка брада и широки
уста. На ръстъ сѣ срѣдни, нѣ силны, леки и прыгавы. Тый
си упражняватъ тѣлото съ сѣкаквы игры, най много съ хо-
ра, които правѣтъ съ пѣсни. Тѣхный характеръ показва ве-

ликодушіе, откровенность и мужество. Тый сж, набожны, нъ малко обычатъ чистотѣтъ.

Тибетцытъ не си брьснѣтъ главытъ, нъ си пущатъ косы по рамянытъ. Нѣкои си плетѣтъ косы и заплитатъ въ тѣхъ златны, алмазны или бисерны украшенія. На главѣтъ си носѣтъ капачета съ кадифенѣ кесія отгорѣ. Врѣхнѣтъ имъ дрѣха е широкъ халатъ, пристегнѣтъ съ нѣколко копчета. Отъ пояса имъ висѣтъ три торбички. Въ еднѣтъ тургатъ дървено паничка, за която ще са говори по долу, а другытъ сж за украшеніе.

Женскытъ дрѣхы сж почти сжищытъ, съ малкѣ разликѣ. Врѣхъ халата женытъ обличатъ антерія, твърдѣ пѣстра, а на главытъ си носѣтъ или жѣлты шапки, или малкы коронкы, обшиты съ маргаритѣ. У Тибетскытъ жены има обычай, който не са намира на никое друго мѣсто. Като излизатъ изъ къщы, тый си намазватъ лицето съ единъ видъ ваксъ и са направѣтъ твърдѣ грозны. Казуватъ, че този законъ са е въвелъ прѣди 200 години за завардваніе на нравственостѣтъ. Като гледалъ че разврата станѣлъ твърдѣ голѣмъ, тогавашный Лама зеповѣдалъ на женытъ да не са явяватъ прѣдъ хората не нацапаны. Отъ тогава, колкото повече са цапа една жена и са сгрозява, толкози повече са почита. Има обаче и таквызи, които не са черпѣтъ, а си затулятъ лицето, когато срѣщнѣтъ нѣкой полицанинъ. За таквызи мыслятъ твърдѣ лошо, ако щѣтъ бы и най почтенны.

Намъ са струва, че този законъ твърдѣ малко е помогнѣлъ на Тибетскѣтъ нравственностъ. Тибетцытъ сж доста развратны и каратъ да са мысли, че никаквы чернила не можѣтъ повѣрихъ добрытъ правы, когато у хората нѣма образование и познанія.

Нъ ако сравнимъ Тибетцытъ съ другытъ язычники, у тѣхъ ще намѣримъ по малко развращеніе, защото женытъ тука сж свободны и сичкытъ домашны работы, както и дребната търговія, сж въ тѣхнытъ рацѣ; като иматъ доста серіозны занятія, тѣмъ не остава врѣме да мыслятъ за друго. Тый сж твърдѣ работливы.

Мажетъ не сж до толкози трудолюбивы, нъ и тый не оставатъ празны. Главното имъ занятіе е да прѣдѣтъ вѣлики и да тѣкатъ вѣлики матеріи, които сж тѣсны и са наричатъ *пу-лу*. Пулу бива отъ различни качества; отъ най

тънкий мереносъ до най дебелата аба. Ламытѣ са облачатъ съ червено пулу.

Друго отъ главнытѣ произведенія на тѣстото сж Тибетскытѣ миризмы. Тый състоитѣ отъ смѣшеніето на различни миризливы растенія съ мюскъ и златенъ прахъ. Сичко-то смѣшеніе са направа на прахъ и са умѣсж на тѣсто, отъ което гвѣжтъ прѣчки до 2 аршина на дължъ. Таквази прѣчка гори постоянно и издава много пріятнж миризмж. Тѣзи свѣщи са цѣпжтъ твърдѣ много въ Китай.

Тибетцытѣ не употрѣбляватъ фарфора. Тый правжтъ сж-дины отъ скѣпо дърво. Главнытѣ сждины сж панички, отъ които сѣкый носи по еднж въ торбжтъ на пояса си или въ назвжтъ си. Паничкытѣ сж прости и безъ сѣкаквы из-ображенія. Никой не яде отъ другж сждинж освѣнъ отъ таквази паничкж. Има паницы, яонто са даватъ твърдѣеф-тино, име и таквызи, които са даватъ за нѣколко хиляды франгы. Ный не намѣрихме разликж между еднитѣ и дру-гытѣ.

И тый, пулу, миризливытѣ прѣчицы и дръвенытѣ пани-цы сж главнытѣ и сполученытѣ произведенія на Тибетъ; сѣко друго нѣщо са работи просто и лошо. Земледѣліето е ничтожно, защото мѣстото е планинисто и високо. Жи-то и орисъ не съятъ, а съятъ ячимикъ, който е главна-та храна на сичкитѣ Тибетцы.

Въ Ласса сѣкога са намира много мѣсо отъ овцы и го-веда; нѣ то е скѣпо и не износно за сѣкиго. Повечето я-джтъ ячменъ хлѣбъ съ масло и чай, кало насипватъ този оскжденъ обѣдъ въ паницы по 1000 фр. и повече. Кога-то сложжтъ мѣсо, слагатъ го или сурово или печено. Ти-бетцытѣ го обичатъ еднакво и подъ двата вида. Напитъка имъ е освѣнъ чиста вода водата на вкиснжтый ячмикъ.

Колкото е бѣдно мѣсто то откъмъ земни и ржководны произведенія, толкози е богато съ сѣкаквы металаы. Зла-тото и срѣброто са добиватъ твърдѣ лесно и тѣхното изо-биліе прави парытѣ ефены, а стокытѣ скжпы. Пары пра-вжтъ само отъ срѣбро за дребнытѣ земаніе-даванія, а за едрытѣ употрѣбляватъ прѣчки отъ срѣбро, които теглжтъ на вѣзни. Сметкытѣ са правжтъ съ арабскы цыфры. Бо-гатствата не оставатъ у народа: тии тичатъ прѣзъ хиляды пжтища въ рацѣтѣ на ламытѣ. Не стигатъ богатствата

отъ доброволныѣ приносы, ламыѣ придобивать несравненъ по повечю съ лихоимство. Тыи си даватъ богатствата си съ лихвъ и зематъ такъвѣзи лихвъ, който надминава нѣколко пѣти майкѣтъ. Тѣзи събличанія на ламыѣ и скѣпотіята на яденіето докарватъ страшнѣ сиромашіѣ въ народа. Въ Лассѣ има до толкози сиромасы, щото неможешъ да минешъ отъ тѣхъ. Тибетцыѣ сѣ милостивы и не оставятъ сиромасыѣ безъ помощь.

Отъ другоземцыѣ има най-много Небуанцы отъ Индіѣ. Тыи сѣ сичкыѣ металургы: ковачи, мѣдникари, калайджіи, коюмджии, брилѣнтджии и прч. Между тѣхъ има такъвыи масторы, които работѣтъ стоки не-по-долин и отъ най-добрыѣ въ Европѣ. Тый правѣтъ украшеніята и позлатыѣ на храмоветѣ. Отъ Небуанцыѣ има и бояджии. Характера имъ е весель и шаговитъ. Тый постоянно си правятъ шагы и са смѣѣтъ. Вѣрата имъ е будистка, нѣ отъ другѣ сектѣ.

Подиръ Небуанцыѣ по главны прѣселници сѣ катчисыѣ, или мюсулманы отъ Кашмиръ. Тый са отличаватъ отъ другыѣ жители по умното си лице, по чиститѣ си дрѣхы, по чалмѣтъ и по дългѣтъ си брадж. Тый си иматъ въ Лассѣ свой начальникъ, който са познава отъ Тибетското правителство. Катчисыѣ сѣ търговцы и сарафы. Тый докарватъ стоки отъ Кытай, Индіѣ и чакъ отъ Руссіѣ. Тый си пазятъ строго вѣрѣтъ и си иматъ въ града джаміѣ. Тый са гнусѣтъ отъ будисткыѣ церемоніи и не зачитатъ Далай-лама. Тибетцыѣ ги наричатъ нечисты; нѣ богатството кара сичкыѣ да ги почитать. Кога ги срѣщѣтъ, струватъ имъ пѣтъ и си изваждагъ языка въ знакъ на почитъ. Поздрѣвленіята въ Тибетъ ставатъ по три начина: съ спеманіе на калпака, съ излъщаніе на языка и съ почесваніе на дѣсното ухо.

Китайцыѣ въ Тибетъ сѣ или търговцы или съдаты; зашото Тибетъ са намира подъ върховното владычество на Китайскый императоръ. Управленіето е самостоятелно и става въ името на Далай-Лама; нѣ Китайскый посланикъ сѣкога са смѣсѣ въ вѣтрѣшныѣ работы и иска да има надзоръ надъ сичко. Понеже отъ нѣкое врѣме той иска да води управленіето по волята си, отъ това Тибетцыѣ много мразятъ Китай. Бывали сѣ даже възстанія

срѣцу Китайцы. Веднажъ Тибетцы изгнали сички Китайцы отъ земѣхъ си и разбили Китайскѣхъ войскъ, която дошла да ги накаже; нъ хитрытъ Китайцы докарали работытъ пакъ на прѣдлинный редъ съ хитрытъ си прѣговоры.

Китайскыѣ войскы въ Тибетъ не сж многочисленны; тый сж расположены по Китайскыи пакъ и въ Лассѣ и служатъ за стражъ на посланника и на Китайскѣхъ пощѣ. Само откъмъ Индіѣ има нѣколко стражи за запазваніе на странѣхъ отъ чужды нашествія. Жители Китайцы има малко и мжно може са каза, каквы имъ сж занятія-та. Съ своѣхъ хитрость тый намиратъ хиляды средства да са нагробѣтъ тибетскы пары и слѣдъ нѣколко години да си идѣтъ богаты. Тибетцы са боѣтъ отъ Китайцытъ; Катчисытъ ги прѣзирать; а Индіѣцытъ са подигравать съ тѣхъ.

Като не приличахмѣ по лицето и по дрѣхытъ си ни на единъ класъ отъ жителитъ, на насъ сичкы гледахъ съ любопытство. Когато са явяхмѣ по улицытъ, за насъ правяхъ бесчисленны прѣдположенія, отдѣ сме и какво сме. Едни казвахъ че сме ламы отъ Тартарѣхъ, други че сме Китайскы шпионы. Ный обяснихмѣ, че не сме нито едното, нито другого, и жителитъ поченѣхъ да говорятъ за насъ, че не сме друго нищо освѣнъ Руссы и Англіѣцы, които сж дошли да разглеждатъ мѣстото и да търсѣтъ лесины да го покорѣтъ. Тибетцытъ имавъ за Англіѣцытъ твърдѣ лошо мнѣніе. Тый мысляхъ, че Англія е държава, която са занимава само съ нападанія на чужды земми. По таѣхъ причинѣ, новото прѣдположеніе заключавахе за насъ голѣмъ опасность. Можавъ да ны затворѣтъ и да ны оставѣтъ да умремъ въ тъмницѣхъ.

За да прекъсамѣ сичкытъ празны слухове, ный са явихмѣ въ полиціѣхъ и обявихмѣ, че сме жители отъ голѣмого царство Франція и че сме дошли да проповѣдаме христіанството. Началника на полиціѣхъ бѣше чловѣкъ сухъ и студень. Той записа нашитѣ думы и ны остави да си идемъ безъ никаквы замѣчанія. Защото Тибетцытъ не мразѣтъ чуждеземцытъ и не имъ правѣтъ никаквы спѣхы въ работытъ и въ пжтуваніята, ный са упокоихмѣ и бѣхмѣ благодарны отъ мѣстото. Само на Англіѣцытъ

са гледаше съ подозрѣніе, защото тѣхныѣ завоеванія въ Инд-ѣ плашахъ сичкыѣ съсѣды.

Далай-Лама е пѣленъ господарь на Тибетъ. Той дава законыѣ, той ги испѣлява, той управлява. Нѣколко стары закони и обычаи сѣ ръководители-тѣ на Тибетско-то правителство. (Далай-Лама ще каже жрецъ-море, сир. жрецъ пѣленъ съ прѣмудрость и силѣ).

Подиръ Далай-Лама иде *Номеканъ* или духовный императоръ. Той са избира отъ Далай-Лама и управлява господарството заедно съ четирыма министри — *калу*. Министрыѣ са избиратъ отъ Далай-Лама, а кандидатыѣ са прѣдлагатъ отъ Номекана. Тый не бывать жрыцы и безженны. Долныѣ чиновницы са избиратъ отъ министри-тѣ, сѣкога отъ съсловіесо на жрыцыѣ — *калугеры*.

Държавата са дѣли на нѣколко княжества, които Далай-Лама дава подъ управленіето на *Ламы-Хутухту*. Най знаменитый Хутухту въ това врѣме бѣше *Будшанъ-Рембуши*, въ Долній Тибетъ. Неговата честь и вліяніето му не сѣ по малкы отъ тыя на Далай-лама. Тибетцыѣ и Татаретъ го наричатъ *великъ* и произносятъ името му съ очи къмъ небето. Споредъ тѣхното мнѣніе, той говори на сичкы языцы безъ да са е училъ. Неговата сила ужъ била твърдѣ голѣма, зарадъ което го призиватъ въ сѣкъ опасность и скърбъ. Поклонницыѣ му сѣ твърдѣ много и ежегодно му принасятъ несмѣтны богатства, зарадъ които той имъ дава пѣрцалы отъ вѣтхыѣ си дрѣхы, късове отъ книжки съ Монголскы и Тибетскы изрѣченія, глиняны образы и пѣкаквы червены хапове, които служатъ за лѣкарство отъ сичкыѣ болѣсти. Поклонницыѣ на Будшанъ-Рембуши приказватъ много пророчества за своя святецъ. Тый чакатъ въ бѣдѣщето голѣмы работы отъ него и приказватъ даже каквы ще бѣдѣтъ и какъ ще станѣтъ. Между другото той щѣлъ да покори Китай и много другы страны.

Будшанъ-Рембуши е придобилъ таквози голѣмо значеніе, което затымнява значеніето на Далай-лама. Това происходитъ отъ малолѣтството на сегашній Далай-лама, който е девять-годишно дѣте, и отъ внезапныѣ смърть на неговыѣ трима прѣдшественници, които такожде умрѣлы прѣди да достигнатъ до свѣршеннолѣтіе (20 год.). Рабо-

тата е че Номакана уморявалъ своя господарь, за да задържи властѣтъ въ рѣцѣтъ си. Додѣто въ Лассѣ работѣтъ отивать така, Будшанъ работи за своето възвишеніе и най послѣ достига честь, равна съ честѣтъ на Далай-лама.

За да запазѣтъ и настоящій Далай-лама отъ силный Номеканъ, министрытъ поискали помощь отъ Китайскый императоръ и го изгонили отъ Тибетъ. За защитѣ на Номекана са подигнали само отъ едно капище до 15 хиляды ламы; нѣ китайскытъ и тибетскытъ войски ги распрьснѣли. Намѣсто испаденый номеканъ избрали другъ, 18 годишенъ тѣй щото въ това врѣме и Далай-лама и Номеканъ бѣхъ не възрастны и царството са управляваше отъ по главный министъръ. Сичката грѣжа на регента бѣше да намали силното вліяніе на китайскый посланникъ.

(Смѣдува).

Вліяніето на мѣсеца върху земята

Народытъ, сичкытъ въобще, приписватъ на луната голѣмо вліяніе върху земята и производять отъ това вліяніе безчисленно множество явленія. Най-първото дѣйствіе на луната было, напримѣръ, измѣненіето на хавата заедно съ луннытъ фазы. Нѣ сичко това е праздно вѣрваніе, нѣколко несъгласно съ науката и съ наблюденіята. Наблюденіята сѣ показали, че между фазытъ на луната и между измѣненіята на хавата нѣма никаква връзка.

Луната има вліяніе на морскытъ приливы и отливы чрѣзъ притяженіето, което извършува върху земята; нѣ това вліяніе са запира само на рѣченытъ явленія и не са простира на цѣлый животъ на земята, както вѣрватъ народытъ. Нелѣпа е тая вѣра и трѣба да са остави на страна, както са оставя сичко устарѣло и негодно; ето защо си позволяваме да разгледаме тѣзи прѣдразсѣдѣцы на човѣческый разумъ.

Споредъ човѣческытъ прѣданія и вѣрванія луната има твърдѣ силно и многовидно вліяніе на цѣлый органически миръ. Вѣрватъ и утвърждаватъ напр. че отъ нея за-

выси обыкаліието на соковетъ въ растеніята, качеството на житата, плодovitостъта на лозята и много други, и въ еилата на тая вѣра мнозина съвѣтватъ да са садѣтъ и прѣсаждатъ дърветата, да са женѣтъ нивытъ и прч. въ таквызи врѣмена, когато мѣсеца ималъ едикаква си фаза, а не едикаква. Като мислятъ, че и болѣстите дохождатъ по вліаніето на луната, хората намиратъ нѣкаквы си връзки между вървежа на болѣстъта и измѣненіето на луната. Тый утвърждаватъ, че мѣсеца простира своето вліаніе чакъ до мозъка на нашитѣ кости и че отъ него зависи пълнотата и празнотата на нашето тѣло и на тѣлото на животнытъ. Като не са запира на външнытъ физическы явления, суевѣріето казува, че луната има вліаніе и на душевното и умственното състояніе на човѣка и че отъ нейното дѣйствіе дохождатъ много умственны разстройства.

Ако тѣзи заблужденія быхъ были само на нѣколко народа или на нѣкои врѣмена, тый щѣхъ да заслужаватъ вниманіето ни по-малко; нъ тый сж общы на сичкытъ народы, — което ги прави твърдѣ любопитны за изучваніе. Като не можемъ да говоримъ за сичкытъ повѣрія върху вліаніето на луната, ный ще земемъ само нѣколко отъ поглавнытъ и ще са помжчемъ да покажемъ тѣхното несъгласіе съ науката — съ астрономіята и съ физиката.

Хората вѣрватъ, че прѣзъ нѣкои мѣсецы на годината луната показва голѣмо вліаніе на растителностъта. Пълнолуніето между половината Априлія до края на Маія са нарича въ Франціѣ *червенъ мѣсецъ*. Въ това врѣме мѣсечната свѣтлина поврежда ла ужъ растеніята и като попарвала пѣпкытъ и листытъ и ги направляла чървени, накарвала ги да улѣтътъ. Това бывало, когато небето е ясно; когато небето было облачно, това вредно дѣйствіе не са показвало. Туй вредно дѣйствіе приписватъ на мѣсечнытъ лучи, които ужъ имали способностъ да истудяватъ растеніята и да ги повреждатъ.

Ученитъ сж направили много опыты надъ мѣсечнытъ лучи и не сж намѣрили таквози свойство въ тѣхъ. Отдѣ прочее дохожда явленіето, което неправедно са приписва на дѣйствието на мѣсеца? Ако быхъ правили по-често и по-внимателно своитѣ наблюдения, градинарытъ щѣхъ да са увѣрятъ твърдѣ лесно, че луната не е нѣколко вино-

вата въ поврежданіето на растеніята. Тука дѣйствова не луната, а законитѣ, по които са распространява и отражава топлината.

Сичкитѣ тѣла и прѣдмѣты, отъ каквито вещества и да сѣ направени и каквато и да имъ е температурата, постоянно испущать топлина, както испуща слънцето или друго свѣтливо тѣло. Това свойство иматъ сичкитѣ тѣла, ако и да го иматъ въ неравна степенъ. Колкото е по-горѣщо тѣлото, толкози по-силно испуща топлина. Силата на това свойство зависи и отъ вѣществото на тѣлото. Металитѣ испущать топлината си силно, а вжглищата (кю-мюра) слабо. Тѣла съ гладки лица, испущать по-слабо, а съ съ грабавы повърхнини по-силно.

Сжщо тѣй, сичкитѣ тѣла иматъ способность да отражавать лучитѣ на топлината, която пада на тѣхъ, и да ги отражавать едни по-силно, други по-слабо, споредъ качеството на повърхнината си. Онѣзи тѣла, които най-много испущать топлината, отражавать я най-слабо.

Ясното небе прѣдставлява широко празно пространство и не отражава къмъ земята никаква часть отъ топлината, която получава чрѣзъ отраженіето на топлината отъ земнитѣ тѣла; нъ когато то е покрито съ облацы, тѣзи послѣднитѣ отражавать голѣма часть отъ тая топлина къмъ земята. Заради това, въ яснитѣ нощи земнитѣ тѣла загубватъ оная топлина, която испускатъ, безъ да я получатъ назадъ чрѣзъ отраженіе; вслѣдствіе на това тѣхната температура спада и тѣй истиватъ. Това истиваніе бива по-голѣмо въ онѣзи тѣла, които испускатъ повече топлина. Нъ когато небето е облачно, топлината, която испущать земнитѣ тѣла, се отражава отъ облацитѣ, и понеже тогава тѣлата получаютъ назадъ толкози топлина, колкото и изгубватъ, тѣхната температура си остава неизмѣнна. Ясното небе докарва таквази студенина, щото въ горѣшитѣ мѣста са ползувать отъ нея да замразяватъ водата. Съ това намѣреніе паливатъ вода въ прѣстены шуплясти сѣдини и я оставатъ подъ отворено небе : водата почева тогава да губи топлината си по два начина, едно прѣзъ лучеиспусканіе и друго чрѣзъ испареніето, коего става отвънъ на сѣдината. Истиваніето достига до тамъ, щото водата замразнува, ако и да е топло въ въздуха.

Листытъ и цвѣтоветъ на растеніята съкога испускатъ топлината силно, отъ което температурата имъ въ яснытъ нощи пада непрѣстанно. Въ облачнытъ нощи тѣхната топлина са повръща отъ облацытъ и температурата имъ си остава неизмѣнна.

Ясно е сега, че луната нѣма тука никаква намѣся и че растеніята въ яснытъ нощи ще пострадатъ, каквато и да е фазата на мѣсеца. Ако е ясно, мѣсеца може да са види, нѣ поврежданіето не ще са случи вслѣдствие на мѣсечината, а вслѣдствие на ялната нощъ. По този начинъ, народытъ съвсѣмъ лъжливо искарватъ явленіето отъ дѣйствието на мѣсеца. Че мѣсечината тука нѣма намѣся може да са види отъ това, дѣто растеніята са повреждатъ и тогази, когато ношитъ сѣ ясны, нѣ мѣсеца не са види, защото са намира подъ горизонта.

Въ Англія, Франція и еще въ нѣкои етраны вѣрватъ че дръветата трѣба да са сѣкжтъ само подырь нащърбяваніето на мѣсеца. Ако са сѣкжтъ когато расте мѣсеца, керестето не ще бѣде добро и здраво. Това суевѣріе е послужило въ Франція и за законъ, който запрѣщава сѣченіето на дръветата прѣзъ фазытъ на растеніето на луната. Отсѣченытъ въ това врѣме дървета ужъ скоро изгнивали и са надупчали отъ червытъ. Нѣкой си ученъ Германецъ *Зауеръ* са е мѣчилъ даже да докаже естественната причина на това явленіе. Той казва, че соковетъ текжтъ по жилытъ на дръветата по силно, когато расте мѣсеца, нежели когато са намалява, и отъ това отсѣчението въ първата или въ втората чѣвъртъ дърво бѣва дупчато и скоро са сдробява отъ червытъ; освѣнъ това то са работи по мжно и лесно са распукува; напротивъ, отсѣченытъ въ третата или четвърта чѣвъртъ дървета, когато соковетъ са издигатъ по дървото съ по малка сила, бѣватъ по набиты, по якы и по добры за сградытъ.

Нѣма по неоснователно и по неестественно мнѣніе въ естественнытъ науки отъ това, което намира връзка между обыкаляніето на соковетъ въ дръветата и фазытъ на луната. Науката не ни дава нито най малкъ поводъ къмъ подобно заключеніе. Нѣ нека видимъ качеството на дървото зависи ли отъ фазата на луната.

Французскый агрономъ *Дюгамелъ* правилъ различни о-

пыты за разрѣшеніе на тоя въпросъ и доказалъ положително, че качеството на дърветата бива еднакво, прѣзъ каквато фаза и да са сѣкжтъ. Той отсѣкалъ много дървета отъ сѣщото мѣсто и на сѣщата величина и не намѣрилъ ни най малка разлика между отсѣченитъ прѣзъ новолуніе и отсѣченитъ прѣзъ пълнолуніе. Сичкитъ дървета были отъ сѣщото качество. Той даже казува, че отсѣченитъ прѣзъ новолуніето, по нѣкаква си случайноттъ, были по добры отъ отсѣченитъ прѣзъ пълнолуніето.

Градинаритъ го иматъ за несъмнѣнна истина, че трѣба да сѣятъ, садѣтъ и подкастриоватъ различнитъ растенія прѣзъ нащърбяваніето на мѣсеца, ако искатъ да иматъ плодове и зелія ранны; ако ли искатъ да иматъ трайны дървеса, послѣднитъ трѣба да са саждатъ подрѣзватъ и прѣзъ първитъ двѣ четвърти. Тѣзи мнѣнія сѣ съвсѣмъ лъжливы. Първитъ и послѣднитъ четвърти нѣматъ никакво вліяніе на растеніята, както е доказано чрѣзъ повторителнитъ наблюденія и опыты на различни просвѣтены агрономы. *Монтанари* са е мѣчилъ да обясни физическата причина на това въображаемо вліяніе така: Деня слънчовата топлина увеличава количеството на соковетъ, които обыкалятъ въ растеніята, като растваря трѣбытъ, по които са движжтъ тѣзи сокове. Като расте, мѣсеца са намира при засѣданіе на слънцето надъ горизонта и съ своята топлина и свѣтлина продължава да поддържа обыкаляніето на растеніята въ дърветата. Нѣ котато са намалява, той изгрѣва много подыръ засѣданіето на слънцето, и отъ това растеніята истиватъ силно и бържѣ, листытъ и трѣбытъ имъ са свиватъ и обыкаляніето на соковетъ са прѣкъщава. — Не ще казваніе, че това обясненіе е съвършенио неоснователно. То щѣше да е справедливо, ако мѣсечната свѣтлина заключавахе въ себе си каква-годѣ топлина; нѣ опытытъ сѣ показали, че тая топлина е почти нула.

За забѣлжваніе е, че тѣзи лъжливы мнѣнія са намиратъ и въ Америка. Бразилскытъ земледѣлцы сѣятъ и садятъ онѣзи растенія, които даватъ плодове въ корени-тъ си, прязъ послѣднитъ четвърти, а захарната трѣстика, ориза, бобоветъ и сичкитъ растенія, които даватъ плодове на стеблата си, прѣзъ първитъ четвърти. Между това опыта е доказалъ, че еднитъ и другытъ растенія могатъ

да са садѣтъ въ кое да е врѣме на мѣсеца и да не покажѣтъ никаква разлика въ свойствата и плодовѣтъ си.

Додѣто въ Америка мислятъ че бобовѣтъ трѣба да са садѣтъ прѣзъ първытъ четвърти, на много мѣста по Европа мислятъ напротивъ че боба трѣба да са сѣе прѣзъ пълнолуніето, а лещата прѣзъ новолуніето.

«Ный трѣба да имаме твърдѣ сила въра, казва Араго, за да приедемъ, че въ Америка новолуніето ползова бобовѣтъ, а въ Европа ги вреди.»

Плиній, Римскый писатель, казва, че онѣзи жита, които ще са продаватъ неизбежно, трѣба да са жнѣтъ прѣзъ пълнолуніето, защото въ това врѣме зърното бывало ужъ по пълно; а житата, които ще ни служѣтъ за храна, трѣба да са прибиратъ прѣзъ послѣдната четвъртъ.

Това правило не е лишено отъ основаніе. Зебѣлъженое е, че прѣзъ първытъ двѣ четвърти пада повече дѣждѣ, нежели прѣзъ двѣтъ послѣдни. Нъ Плиній едва ли са е ръководилъ отъ това разумно начало, като е казвалъ, че прѣзъ пълнолуніето зърната быватъ по едры. Той го е говорилъ отъ суевѣріе, а не отъ наблюдение, че слѣдъ по многото дѣждове и зърната ще бѣдѣтъ по пълны.

(Слѣдува).

СТАРОБЪЛГАРСКЫ ПРОСТОНАРОДНЫ НАИМѢНОВАНИЯ НА ЗВѢЗДЫТЪ И ВѢТРОВЕТЪ.

(Написала въ 1860 год. една чешка списателка:
Божена Н., а прѣвелъ отъ ческый К. И. П.)

—0—

Българскый селскый народъ управлява са и до днесъ както въ къщнытъ си тѣй и въ всичкытъ си работы споредъ обычайтъ на своитѣ праѣды, като са държи яко за нравытъ имъ, за языкътъ имъ и за облеклото имъ. Между тѣзи простосърдечны хора запазены сж и до сега твърдѣ много старобытны навыцы, обычаи, пустовѣрія и довольно

пѣсни и приказки, въ които са споменува за едноврѣмешнитъ богове и за *златный болгарскый вѣкъ*.

Тый и примѣръ, болгарскый селенинъ не знае потрѣбата на часовницитъ, безъ които наштъ (ческый) истъчентъ селянинъ никакъ на може да са поминува. Болгарскый селянинъ за часовникъ деня има слънцето, а ноця мѣсецтъ и звѣздытъ, които всякой знае какъ са именувать. Най-раный и непогрѣшный неговъ будилникъ е ноцный пѣтелъ. Посрѣдство тѣзи часовници са управлява болгарскый селскый народъ всякога, безъ да търси по-добъръ показател на врѣмето. Болгарскый селянинъ не търси и календаръ; кога поиска да знае какво ще бжде врѣмето, това ма извѣстява слънцето, мѣсецтъ, небето, хвърканieto на птицитъ, а най-добрытъ ноговы *вѣщици* сж вѣтроветъ, които тѣй добръ знае, и отъ кждѣ всѣкой духа и какво врѣме донася съ себе си. Това ако и да знае всѣкой селянинъ, пакъ старитъ овчари са почитать за най-опытны пророцы на врѣмето и за най-добры познавачи на звѣздытъ, защото тѣ като пасжтъ въ повечето врѣме прѣзъ годината своитъ стада по горытъ и равнищата, иматъ най-добъръ случай, да гледать природата денъ и нощъ, хубава и страшна. и слѣдователно най-добръ могатъ да испытвать законитъ и дѣйствіята на различнитъ явенія. Освѣтъ това тѣзи стары овчари сж вѣщи въ знанieto на былкытъ. Тый сж пріетни пѣвци на народнытъ пѣсни, и приказвачи на староболгарскытъ приказки. Народтъ всѣкога почита тѣхнытъ свѣты. Тѣзи овчари иматъ особито свое имесловіе за звѣздытъ, които излизать и захождать на нихный горизонтъ, както и за вѣтроветъ, а именно:

Първата звѣзда, която излиза вечеръ отъ истокъ, наричатъ *вечерница*. Тя свѣти дълго врѣме прѣзъ нощта, докль по малко за сѣдне на западъ. Слѣдъ нея излиза *момата*, или дѣва, която постѣпва излека къмъ югъ; подиръ момата излизать четыре звѣзды, които са именувать *крѣсть*. Другы три звѣзды, които истичать отъ истокъ къмъ западъ наричатъ *испроводница* (колаузинъ). Послѣ тѣхъ излиза *кокошката*, която състои отъ седемъ звѣзды, и задъ кокошката *ралицата*, отъ шесть звѣзды, които приличать на ралица. Подиръ тази пзлиза голѣмото съзвѣ-

здѣ, обси́пано съ дребны звѣзды, което наричатъ *свинарь*. Рано по зоры искача *зорницата*, или *денницата*. За зорницата говорятъ тамошныѣ овчари че са загубва, нѣ когато са покаже отсѣтнѣ, свѣтjala като мѣсецътъ. Съзвѣздіето на сѣверната страна познато е подъ името *кола*; четырьтъ звѣзды сж колелата, двѣтъ прѣдны сж воловетъ, пространната звѣзда е човѣкътъ. Близу при воловетъ блѣщука една малка звѣзда като че ли съ тѣхъ отива, ней казватъ *вълкъ*. Друго съзвѣздіе, което срѣдъ нощъ стои право надъ главата на човѣка, именувать *серьдель*, понеже прилича на сврѣдель. По полунощъ излиза на най-крайный оризонть на юго-западъ т. е. изъ пустопладнѣ една звѣзда свѣтло-чрвена, която овчаритѣ наричатъ: *попова звѣзда*, може бы за това че като излиза извѣстява имъ свършваніето на прѣдишній день и наставаніето на слѣдующій; ако прѣдній день е петъкъ, т. е. день въ който попятъ имъ зарача да постятъ, тая звѣзда извѣстява че е крайтъ на постътъ и че е дозволено да ѣдѣтъ *благъ*, сир. мѣсно ѣстіе. Бѣлый пѣтъ на небето наричатъ *малченъ пѣтъ* или *плѣва*, а за него са приказва слѣдното: На единъ христіенинъ липсала плѣвата, пѣкъ той не отишълъ да си купи, ами откраднѣлъ единъ пѣленъ кошъ отъ кумътъ си. Когато я носялъ у дома си плѣвата са разсипала отъ кошътъ на пѣтя, и за изобличеніе на прѣгрѣшеніето му забѣлѣжила са на небето, за вѣчна сномень. Българскый народъ още расправа че на *Ендовъ-день* (24 Юній) слѣзцето три пѣти са запира на небето и отъ страхъ са растреперва.

Вѣтроветъ, до колкото е знайно, българскыѣ селяне и овчари наричатъ тѣй: *черенъ вѣтъръ*, (сѣверный); *бѣлый вѣтъръ* (южный); *пърли-коза*, или *старый вѣтъръ* (западный); *моракъ* (источный). Нѣгдѣ сѣверный вѣтъръ наричатъ *горилкъ* а южный *долнякъ*, или *топлый* и *студеный* вѣтъръ. Вѣтърътъ, който вѣе отъ сѣверо-западъ именувать *яснецъ*, защото распръснува облацытъ и чисти горизонтътъ. Пролѣтъ, когато отъ югъ повѣе *лотосъ* хората са радвать защото врѣмето ще са стопли, за туй нѣгдѣ го наричатъ и *теплецъ*. Югозападный вѣтъръ наричатъ тѣй сжщо *старъ вѣтъръ*. Лѣтно врѣме по тамошныѣ страны ненадѣйно са сгромаулясвать страшны буры, каквыто въ

Ческо се не случать. Завчасъ са заоблачи и небо то прѣтъмнява; топлитъ и студенытъ вѣтрове отъ югъ и сѣверъ захвѣщать да духать единъ срѣщу другы и надъ Стара Планина са натрупвать купища чърны и сивы облацы, въ които са кръстосвать яснытъ стрѣлы на свѣткавицата. Когато настане таквази бура, перодѣтъ си говори, като гледа на облацитъ, тѣй: *Я виждѣ! Самодивитъ и Юдытъ са пержтъ!* Българскый народъ си прѣдставя самодивитъ като жены съ великанскы тѣла и твърдѣ дългы косы, които имъ висять на долу расплетены и въ които имъ лѣжи най-голѣмата сила. Очитъ имъ са тѣй сжщо доста голѣмы, и когато погледнжтъ нѣкого тѣй го магіосвать съ тѣхъ тѣй щото или мъртавъ пада на земята, или са мжчи дълго врѣме. Тѣй са покрыты съ сивы була и могатъ да са видять въ въздухътъ и по горытъ. Между тѣхъ има и таквызи, които струвать добро на хората. И юдытъ сж жены съ силны тѣла, нѣ тѣ сж до сушь черны, и всичкытъ сж дивы и злы непріятелкы на самодивитъ. Когато са срѣщнжтъ въ въздухътъ, наставать между тѣхъ толкова страшны боеве, *щото и небесата потрепервать*, както казвать старитъ българскы овчари.

3. Отъ дѣка е была научила Нейна Мнѣлость тѣзи нѣща не зная; слушалъ съмъ само че знаала Българскый языкъ.

РАЗЛИЧНЫ

—0—

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕКА ВЪ ЦАРИГРАДЪ.

Нашитъ Българе въ Цариградъ, особенно ученицытъ отъ нѣкои училища, иматъ твърдѣ голѣма нужда отъ една библиотека, дѣто да можжтъ да добивать онѣзи книги, които имъ сж най-нужны за занятіята.

Ученицытъ отъ Българско-то училище, отъ Царско-то Медицинско и отъ Лицея сж напълно лишены отъ книжеvény пособія, защото училищата имъ иматъ нѣкаквы библио-

теки нито пъкъ града е помислювалъ да отвори една публична библиотека за ползованіе на сички онѣзи, които иматъ нужда.

Отъ тука пазя, че рѣченитѣ ученицы друга книга не виждатъ освѣнъ онѣзи, които учатъ и които могатъ да си купятъ. Отъ тука пакъ пазя голѣмата нужда на тѣзи ученицы за книги, съ които да разширочатъ познаніята си не само по различнитѣ части на науката и на свѣта, нъ и по самытѣ си уроцы, по самата си специалность.

Отъ тая страна сж улеснены само ученицитѣ отъ Робертъ-Колежъ, на които е позволено да са ползватъ отъ училищната, доста обширна, библиотека.

Прѣдъ тая голѣма и обща нужда, не ще бѣде злѣ да са помисли за съставяніето на една българска библиотека въ Цариградъ. Работата не е ни толкози голѣма, ни то колко мажна за да не са заловимъ по скоро за нея. Напротивъ, тя става отъ първа леснотія, когато са почене съ общы сили и са изпълнява полека, прѣзъ нѣколко години.

Ный мыслимъ, че съглашеніето на сичкитѣ българскы ученицы въ Цариградъ улеснява работата твърдѣ много и я прави твърдѣ възможна.

Тѣзи ученицы иматъ вече Дружества съ цѣли — да са олесняватъ въ сичко, ще имъ е потребно за развитіето. Тый вече внасятъ за тѣзи цѣли ежемѣсечны помощи и си иматъ своитѣ кассы. Тый вече и тый даватъ пары за вѣстници и за нѣкои книги.

Нека са съединятъ тѣзи Дружества въ едно, съ една обща цѣль, съ цѣль да си съставятъ една по добра и по пълна библиотека, — и работата е почената.

Додѣто работятъ отдѣлно и распръснато, тѣхнитѣ сили ще си оставатъ слабы и тый никога не ще могатъ да са снабдятъ съ сичкы нуждни книги. Нъ когато са съединятъ, тый си увеличаватъ средствата и цѣльта по скоро са достига.

Че днесъ иматъ библиотека подъ ръка си, Бебешкитѣ ученицы не трѣба да са отказватъ отъ участіето въ таквази добра работа. Ако тый иматъ книги, съотечественницитѣ имъ отъ другитѣ училища нѣматъ. Длжность ни е да имъ помогнемъ да ся улеснятъ и тый отъ тая страна. Съ това ный ще послужимъ не само на тѣхъ, нъ и на цѣль народъ, на сѣкы българинъ.

Като са състави въ нѣколко години една добра библиотека, тя ще ползова сѣкого българина въ Цариградъ. Сѣкы ще може да почерпе онова, що му е потребно. Тя ще послужи твърдѣ много и на онѣзи българскы по горни училища, които ще са отварятъ отъ сега на татѣкъ въ столицата.

Като новы заведенія, тѣзи училища не ще могатъ да си съставятъ библиотеки изведнажъ. Знаете ли колко улесненіе ще имъ докара една готова библиотека?

Не ще помайваніе прочее. Работата не ще са захваме по единъ начинъ, който да надминава силытъ на ученическытъ Дружества. Тя ще са захвати по толкози, по колкото са простиратъ средствата имъ.

И Цариградското Читалище не трѣба да остава чуждо за тая работа. Въ неговытъ цѣли е да помага за съставяніето на таквази библиотека. Нека са съгласи и то съ Дружествата и нека си съедини съ тѣхъ назначенытъ за таквази цѣль средства, каквото тая цѣль да са достигне и по скоро и по нашироко.

Сящо тѣй не трѣба да си отрича участіето и Благодарителното Братство. Има ли по добро мѣсто отъ това за неговытъ благодѣянія?

Така, ный имаме вече четыри дружины, които могатъ са натовари съ изпълненіето на една работа, колкото нужна толкози и полезна. Не остава нищо, освѣнъ да са пристѣпи къмъ работа.

Ако самытъ ученицы и младиъ не са погрыжътъ да запълнятъ една таквази нужда, която тѣй ежечасно устѣщатъ, кой другъ ще са погрыже за нейното удовлетвореніе? Старытъ ли? Тѣй вече сж прѣкарали живота си безъ таквызи нѣща. Сега тѣй не могатъ да разбержтъ тѣзи нужды и да са погрыжътъ за тѣхнето въспълненіе. Екзархіята ли? Нъ тя има толкози други работы да върше, щото не ще може до много години еще да помысли за библиотека.

Освѣнъ ученицытъ и учащытъ другъ никой не може да има грыжа за таквызи работы. Тѣмъ са налага това и отъ туй, че нуждата е тѣхна, и отъ туй, че за своитѣ нужды тѣй самы трѣба да са грыжътъ. Да са облягатъ на другытъ и да чакатъ отъ тѣхъ онова, което имъ е потребно и което могатъ да си добіятъ самы, това не е почтенно за млади и достойны хора.

Като призоваваме вниманіето на сичкыѣ българскы ученицы въ Цариградъ върху тая работа, ный са лъжемъ съ надѣжда, че скоро ще имаме случай да обявимъ на читателитѣ си за съставленіето на едно общо Дружество — съ цѣль да устрои българска библіотека въ този градъ, който отъ день на день става по близъкъ за насъ и за нашитѣ народны интересы.

БИБЛЮГРАФІЯ.

—0—

ОСМАНСКА ИСТОРИЯ, изданіе на Българското Печатарско Дружество въ Цариградъ.

Исторіята е огледалото на народыѣ. Въ нея са изображаватъ не само прѣминалото и настоящето на единъ кой да е народъ; по нея са разгадаватъ и бѣдѣщитѣ съдбы на народыѣ. Прѣминалото ни показва, какъ са е слагалъ животото на народыѣ и каквы качества е влагало врѣмето въ душата имъ, въ характера имъ. Заради това, то е основаніе и обясненіе на настоящето. Ако не знайме прѣминалото на единъ народъ, ный не можемъ да разберемъ и настоящето му. А ако не знайме прѣминалото и настоящето, ный никога не ще можемъ да направимъ прави заключенія за бѣдѣщето му. Наопаки, ако знаемъ проявеніята на народный духъ въ прѣминалото и настоящето, ный твърдѣ лесно мсжемъ да прѣдскажемъ, какво ще бѣде бѣдѣщето на народа.

Отъ тука излазя голѣмата нужда да са учи исторіята на сичкыѣ народы, нъ най много на онѣзи, които сѣ близу до насъ, които сѣ свързаны съ насъ. Отъ тука излазя за насъ българетѣ длѣжността да знаемъ добръ Османската Исторія. Като сме съподаницы съ Турцыѣ, въ нашата полза е да имъ знайме прѣминалото, за да отиваме по съзнателно къмъ бѣдѣщето и да бѣдѣмъ по добръ прѣгответены за него. Нашитѣ дѣца трѣба еще отъ училищата да са приучаватъ да гледатъ на Турцыѣ, като на

свои съсѣды, като на таквызи, съ които ще живѣятъ дълго врѣме. Като изучатъ отъ млади гедины досегашнытъ добродѣтели на Османскый народъ. неговото могущество, неговата братска обноскѣ къмъ Българскый народъ; като са проникнатъ отъ рано съ мыслѣта, колко добра и спасителна е была за насъ Османската власть: Българскытъ юноши ще са напълнятъ съ уваженіе къ своитъ съграждане и господари, ще погледнатъ на тѣхъ както трѣба, ще разбератъ сичката правина на нуждата да бждемъ съединены съ Османцытъ, ще разбератъ голѣмытъ ползы отъ това тѣсно съединеніе и така ще са погрыжатъ да си опрѣдѣлятъ по добръ и по свѣстно отношеніята къмъ цѣлый Османскы народъ и къмъ трона на неговый държавенъ Царь.

Наистина, за да познайме добръ Османскый народъ, Исторіята трѣба да бжде по пълна, повече да обръща вниманіе на вѣтрѣшното състояніе на Турція въ сѣко врѣме, нежели колкото прави това Османската Исторія на Дружеството. Тая послѣдняя повече въспѣва дѣлата на Султанытъ, нежели излага движеніе на Турскый животъ въ сѣко отношеніе; нъ това е единъ недостатъкъ, който може да са въспълни твърдѣ лесно. И отъ казаното мимоходомъ можн да са заключава, какъвъ е былъ Османскый народъ въ прѣминалото и каквы качества сж го отличава-ли отъ другытъ народы. Ако това не е доста, ный имаме днешното прѣдъ очитъ си, имаме и разумъ да сѣдимъ. Нека са водимъ и по днешното за нашитъ заключенія за прѣминалото и за бѣдѣщето. Ако не са повтаря въ Исторіята на Дружеството често, до колко е было добро Турското правителство къмъ насъ въ прѣминалото, ный лесно можемъ да познайме това по днѣшнытъ Царскы милости, лесно можемъ да го познайме по това, че и черковата и народността си сме запазили съ помощта и благоволеніе на царството и по великодушната поддржка на Османскый народъ. И безъ да ни говори по тънко за Османскый народъ, Османската Исторія твърдѣ добръ ни дава да познайме и неговытъ наклонности, и неговый духъ, и неговытъ стремленія. Цѣлъ редъ събитіи ни показватъ, че този народъ има широка вѣротърпимость, богаты дарованія за напрѣдничъвъ животъ и горѣщо желаніе за обно-

вление, умствено, нравствено и социално. И безъ това тя ни показва твърдъ добръ, че Османцытъ сѣкога сж были благоволителны къмъ покоренытъ, сѣкога сж показвали готовность да уважатъ тѣхната вѣра, тѣхната и родность, тѣхнытъ правдини.

Нъ когато можемъ да научимъ сичко това отъ Кратката Исторія, защо ни е по пространна? Доста ни е и тая, стига да я четемъ и прѣподаваме съ вниманіе и усърдіе. За да бѣде жатвата добра, не е потрѣбно само избиліето на семето, потрѣбно е и добро землище. Ако нашитѣ души сж способны да въспріематъ уроцытъ, които ни дава Османската Исторія, тый ще ги въспріематъ и отъ малко; ако ли сърдцата ни сж сухи, тый не ще пріематъ и отъ много.

Еще веднажъ съвѣтваме нашитѣ българе да въведжтъ Османската Исторія въ училищата си. Това изученіе не ще со забави да даде своитѣ добры плодове.

СМЪРТЬТА НА КНЯЗЯ ПОТЕМКИНА, трагедія въ три дѣйствія. Прѣвелъ А. Шоповъ.

Модата на театралнытъ прѣдставленія между насъ българете начена да произвожда своитѣ дѣйсвія. Много момчета съ драгость напушатъ работата си, за да са покажатъ на сцената, дѣто ще посрѣщнатъ ржкоплесканія и похвалы отъ други като тѣхъ. Тый оставятъ почтеннытъ, нъ смиренны занятія, за бесполезнытъ и не до тамъ почтеннытъ игры на сцената. Нѣкои ученицы напустихъ своитѣ уроцы и своитѣ писменны упражненія, за да са прѣдаджтъ на смѣшны прѣправянія и прѣводы на различни устарѣли драмы, трагедии и комедии. Единъ видѣлъ драмата *Дукреція Борожія* и са заловилъ да я прѣвожда бържѣ бържѣ, за да не изгуби българскый народъ онѣзи умствени и нравствени богатства, които са заключаватъ въ книжката. Прѣводителя не ще да лиши българскый народъ отъ духовната пища на Игаліанскый животъ отъ сръднитѣ вѣкове, защото намира, че безъ тая храна нашій народъ не ще може да мине. Другиму минала на ржка една безсмысленна Руска трагедія въ еще по безсмысленъ Гръцкы прѣводъ, дайте и нея да прѣвождаме и да я пуцаме

между българетъ за тѣхно просвѣщеніе и назиданіе. И какъ да не прѣвождатъ нашитѣ млади, когато старитѣ ги хвалятъ за игритѣ имъ и за сполученитѣ имъ роли? Ако има сполука на сѣбната, защо да нѣма и на книжевно-то поле? Какъ да не прѣвождатъ наши тѣ грамматицета, когато самитѣ родители помагатъ на митѣ си чада да са облачатъ въ чужды дрѣхы, въ чужда кожа, — когато тый сами ги тласкатъ на театроту да са отпичатъ и тый и да ги похвалятъ въ вѣстницитѣ? Научено да влазя въ чужда кожа и да играе прѣдъ хората чужды и смѣшны роли, момчето не са забавя да си поиграе и въ живота и да не и гости съ игра, подобна на трагедіята *Князь Потемкин* и Като поченало да играе на театра, безъ да е разбраз, значеніето на театра и на ролята, нашето акторче полова да гледа и на живота съ сжщата лек омысленностчеда избира за свое занятіе прѣвожданіе о на таквызи къ и кы, които за нищо друго не идатъ, освѣтъ, аме въ тѣлваніе на собата. Като не е врѣме да са пуш о пѣмамеатра и въ съчиненіе на по серіозны драмы, зашотриличате еще буквари, — на нашій и родъ еще по малко е, какъ таквызи странни и повѣхнали театралны цвѣтов на ового е дранато *Помемкинъ*. Какво ще научи българипошла книжица? Тя е безсмисленна и за Русситѣ тая живота на които е зета, и никой Русинъ не мотѣ, отъ не зачърви отъ това произведение на неговото оже да са у насъ какво назначеніе може да има тѣ? Мотече ли ни казъ млади прѣводитель, какво е мыслилъ, като я е прѣвождалъ и печаталъ? Да спичели пѣры ли? Нѣ съ таквызстоки да са търгува е безчестно. За полза народна ли? Нѣ съ безумства не са ползова никой народъ. По добръ и по почтено бѣше да са и печататъ 2000 букваря. Или я напечата за собствено удоволствіе? Тогава защо я изважда на проданъ и глоби хората за работы, които прави за кефа си?

За да свършемъ, пый ще кажемъ еще веднажъ че книжката на Г. Шопова е достойна за най голѣмото прѣзрѣніе.

НОВО УСЪВЪРШЕНСТВОВАНИЕ НА ТЕЛЕГРАФА.

—0—

Американскыѣ вѣстници извѣстяватъ, че значителны подобренія ще са въведатъ въ телеграфическата служба. Изнамърили единъ новъ начинъ за прѣпращаніе на депешитъ, който надминава по скоростъ днешната система. Изобрѣтателитъ са готвяли сега да опитатъ тоя начинъ между Нью-Йоркъ и Вашингтонъ, два американскы градове. Тый искатъ привилегія да продаватъ машини телеграфически на съкиго, който имъ поиска. Съ тѣзи машини, подырь малко упражненіе, съки ще може да напечатва своето писмо на една книжна ивица съ буквитъ на телеграфа и да го прѣдава така готово на телеграфическото писалище за да са испрати по назначеніето му. Тука друга една машина ще го напечатва, подырь което ще са прѣдава на назначеното лице.

За да са напише, прѣпрати и напечата едно писмо отъ сто думы потрѣбны сж една минута и двацѣ двѣ секунды, и стойността на таквазъ депеша ще бѣде $\frac{1}{5}$ отъ франга, около единъ грошъ. Една машина прѣписва 3000 думы на часъ. Чрѣзъ това изобрѣтеніе разноскытъ на телеграфытъ старатъ сжщо тый по малкы. Цѣната на една машина за напечатваніе на депешитъ ще бѣде около 60—65 гроша, тый щото съки търговецъ, съки вѣстникаринъ, съки банкеринъ може да има по една машина въ писалището си, и единъ чиновникъ на станціята може да свърше съ една телеграфическа жица толкози работа, колкото свършуватъ сега 100 души съ 100 линіи

Като са осжществятъ тѣзи усъвършенствованія, пощытъ ще поченатъ да прѣнасятъ само вѣстници и другы голѣмы писма.

